

Ett förlorat 1990-tal

Invandrades situation på den svenska arbetsmarknaden under perioden 1990–1996

Fil. dr Mikael Hjerm

Ett förlorat 1990-tal. Invandrades situation på den svenska arbetsmarknaden under perioden 1990–1996

Integrationsverkets rapportserie 2002:06

© Integrationsverket, 2002

ISSN 1404-5370

Integrationsverket

Box 633

601 14 Norrköping

Tryck: Elanders Digitaltryck, Göteborg

Innehåll

- 5 Förord
- 6 Inledning
- 8 Sysselsättningsutvecklingen
  - 10 Sysselsättning och sektor
  - 11 Sysselsättning och näringsgren
  - 12 Anställningsskydd och turordningsregler
- 14 Metod och datamaterial
  - 16 Datamaterialets styrka och svagheter
- 17 Näringsgren, sektor och inkomster
  - 18 Sektor
  - 20 Näringsgren
  - 22 Löneinkomster
- 26 Sysselsättningsutveckling för undersökningsgrupperna
  - 26 Kön
  - 28 Födelseland
  - 30 Utbildningsnivå
- 33 Betydelsen av anställningstid
  - 34 Tidigt invandrade
  - 36 Sent invandrade
- 39 Alternativ till förvärvsarbete
  - 39 Egna företagare
  - 40 Studerande
  - 42 Arbetslöshetsersättning
- 45 Avslutande diskussion
- 49 Slutsatser
- 50 Källförteckning

Förord

Föreliggande rapport har tagits fram på uppdrag av Integrationsverket. Rapporten har utformats för att i möjligaste mån ge svar på Integrationsverkets frågeställningar beträffande hur individer med utländsk bakgrund har klarat sig i samband med uppsägningar av personal under 90-talet.

De två övergripande frågorna som Integrationsverket formulerade var följande:

- Är andelen individer med utländsk bakgrund som har blivit arbetslösa högre än andelen individer ur majoritetsbefolkningen?
- Vilka effekter har turordningsregeln haft för individer med invandrarbakgrund?

Den statistik som används är hämtad från SCB:s registerbaserade arbetsmarknadsstatistik (RAMS) och är möjlig att redovisa longitudinellt och fördelad i små redovisningsgrupper.

Det empiriska underlaget har tagit fram av SCB i form av en preliminär rapport som sedan omarbetats och tolkats av fil. dr Mikael Hjerm, Arbetslivsinstitutet.

Norrköping, juli 2002

Anna Lindström
Avdelningschef,

Abdullahi Aress
Stabschef

Inledning

Sverige har under efterkrigstiden gått från relativ etnisk homogenitet till dagens mångkulturella samhälle. Omställningen har inte varit problemfri då såväl välfärdsstaten och dess institutioner haft svårigheter att möta dessa förändringar, vilket har varit mest synligt i den materiella ojämlikhet som råder mellan invandrade och infödda svenskar. Sett ur integrationspolitikens mål – lika rättigheter och möjligheter för alla individer oavsett etniskt ursprung – måste denna ojämlikhet anses problematiskt och kan i förlängningen utgöra ett hot mot ett levande och fungerande civilt samhälle.

En viktig del i integrationen är deltagande på arbetsmarknaden. Möjligheterna att komma in på arbetsmarknaden avgörs av en mängd strukturella och individuella faktorer som det allmänna konjunkturläget, arbetsmarknadsregleringar, utbildningsgrad och art, boendeort och så vidare. När det gäller invandrade kommer också ytterligare faktorer in i bilden som försvårar inträdet på arbetsmarknaden som till exempel bristande språkkunskaper, mindre kontaktnät, diskriminering. Följaktligen är det kanske inte förvånande, men dock problematiskt, att nyanlända invandrare har haft svårt att komma in på arbetsmarknaden (se t.ex. Esping, 1995, Vikenmark, 2000). De har inte bara haft svårt att komma in på arbetsmarknaden utan återfinns också inom specifika segment av den extremt etniskt segregerade svenska arbetsmarknaden (Schierup och Paulsson, 1994). Rent allmänt vet vi av tidigare forskning också att invandrare har lägre medelinkomster än inrikes födda (le Grand och Szulkin, 1999), sämre hälsa (Leiniö, 1984; 1995; Socialstyrelsen, 2000) och bor segregerat (SOU, 1990).

Fortfarande finns det dock betydande kunskapsluckor inom forskningen om invandrades situation i Sverige och på arbetsmarknaden. En av dessa luckor utgörs av longitudinella studier av invandrade som inträtt på arbetsmarknaden. Detta är också av extra intresse att studera under 1990-talet i ljuset av

den djupa lågkonjunktur och de strukturella förändringar på arbetsmarknaden som Sverige bevittnade under perioden.

Denna rapport syftar till att undersöka framför allt två saker. För det första om det finns skillnader mellan invandrade och inrikes födda med avseende på hur lågkonjunkturen under 1990-talet påverkade dessa gruppers arbetsmarknadsdeltagande. För det andra, vilken betydelse tidigare integration på arbetsmarknaden hade för dessa gruppers fortsatta deltagande på arbetsmarknaden.¹ Perioden som undersöks är åren 1990–1996.

Den arbetsmodell som valts för studien är att studera två olika invandrargrupper i jämförelse med en grupp bestående av inrikes födda individer. Den första invandrargruppen består av individer som kom till Sverige under den period då arbetskraftsinvandringen dominerade. Den andra invandrargruppen består av de som kom under en period som dominerades av flyktinginvandring. Dessa grupper jämförs med en kontrollgrupp bestående av inrikes födda individer. För att erhålla jämförbarhet mellan grupperna med avseende på erfarenheter från förvärvslivet är ett villkor att alla personer som ingår i någon av grupperna förvärvsarbetande² under 1990. Det vill säga att alla individer som ingår i undersökningen vid mätperiodens början hade ett förvärvsarbete.

Innan vi närmar oss själva analysdelen kommer vi att beskriva utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden under den aktuella perioden och lämna en fördjupad bild av undersökningspopulationerna på arbetsmarknaden.

---

1 Begränsningarna i data gör att detta andra syfte inte helt överrensstämmer med Integrationsverkets frågeställning, utan snarare ska ses som ett försök att fånga upp en viktig aspekt av denna.

2 Som förvärvsarbetande räknas de som har utfört i genomsnitt minst en timmes arbete per vecka under november månad.

Sysselsättningsutvecklingen

Från 1950 till 1990 översteg arbetslösheten i Sverige aldrig fyra procent, vilket i jämförelse med andra länder är unikt. Perioden 1985 till 1990 var också väldigt lyckosam i termer av antalet skapade arbeten där nästan 200 000 individer tillkom på den svenska arbetsmarknaden. Antalet sysselsatta var som mest 4 480 000 individer. År 1991 drabbades dock Sverige, precis som andra länder, av en lågkonjunktur. Lågkonjunkturen i sig var inget nytt. Det nya var att Sverige, trots den politiska målsättningen, inte var lika framgångsrikt som under tidigare lågkonjunkturer att bibehålla samma höga sysselsättningsstal. Under perioden mellan 1991 och 1993 steg den öppna arbetslösheten från 2,9 till 8,2 procent och sysselsättningen sjönk till 3 850 000 eller med drygt 600 000 individer jämfört med 1989/90, vilket motsvarar 14 procent av antalet sysselsatta 1990.

Även om denna kraftiga nedgång slog hårt mot hela den svenska arbetskraften så drabbades invandrade extra hårt, till exempel blev nedgången för individer födda utanför Norden 21 procent 1991–1993 jämfört med 1990 (från 221 000 till 175 000 individer). Diagram 2 visar också att 65 procent av de utomnordiskt födda hade förvärvsarbete 1990 men endast 43 procent tre år senare.

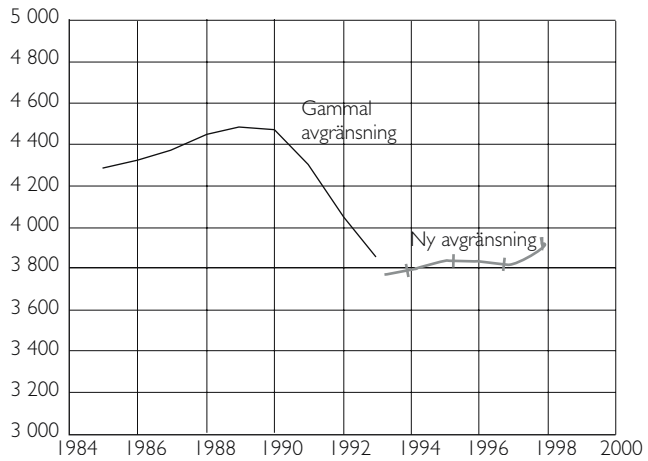
Klart är att den allmänna nedgången i förvärvsintensitet förklarar nedgången även bland utomnordiskt födda individer. Den allmänna nedgången förklarar dock inte varför nedgången bland utomnordiskt födda var avsevärt kraftigare än bland inrikes födda. En delförklaring till det sistnämnda är att inflödet till den utomnordiskt födda gruppen ökade med 65 000 personer i förvärvsaktiv ålder (från 335 000 till 400 000 individer). Under perioden 1990–1993 var denna ökning 38 procent.

Om 1990 års förvärvsintensitetssiffror för utomnordiskt födda även skulle gälla år 1996 hade det behövts ytterligare 118 000 personer i förvärvsarbete. 84 000 av dessa skulle behövas för att upprätthålla 1990 års förvärvsnivå och 34 000 för att

Diagram 1

Sysselsättningsutveckling* i Sverige 1985–1998.

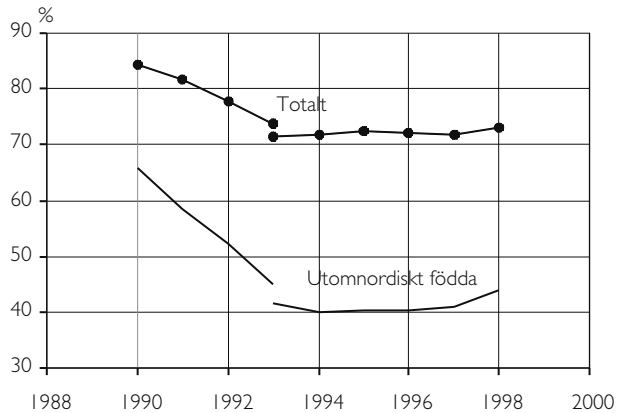

* Brottet i kurvan 1993 beror på att sättet att avgränsa förvärsarbetande modifierades, vilket leder till att antalet förvärsarbetande blev några procent lägre jämfört med den gamla metoden.

Källa: SCB; ÅRSYS

Diagram 2

Förvärsintensitet för personer 20–64 år.

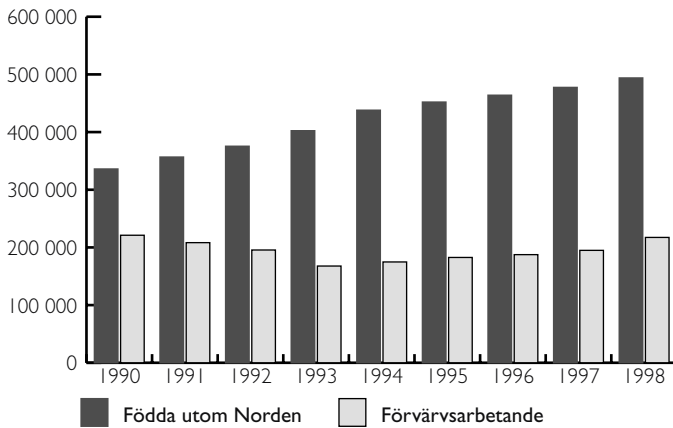

Källa: SCB; ÅRSYS, RAMS

kompen­sera för de som försvann från arbetsmarknaden mellan 1990 och 1996. Ett annat sätt att belysa frågan är genom att anta att invandringen 1990–1996 var lika med noll. Då skulle förvärsintensiteten med 1996 års sysselsättningsnivå vara 56 procent jämfört med den faktiska som var 40 procent. Så, även om ökningen i antalet individer i förvärsarbetande ålder steg

Diagram 3

Antal personer 20–64 år födda utom Norden.

Källa: SCB; ÅRSYS, RAMS

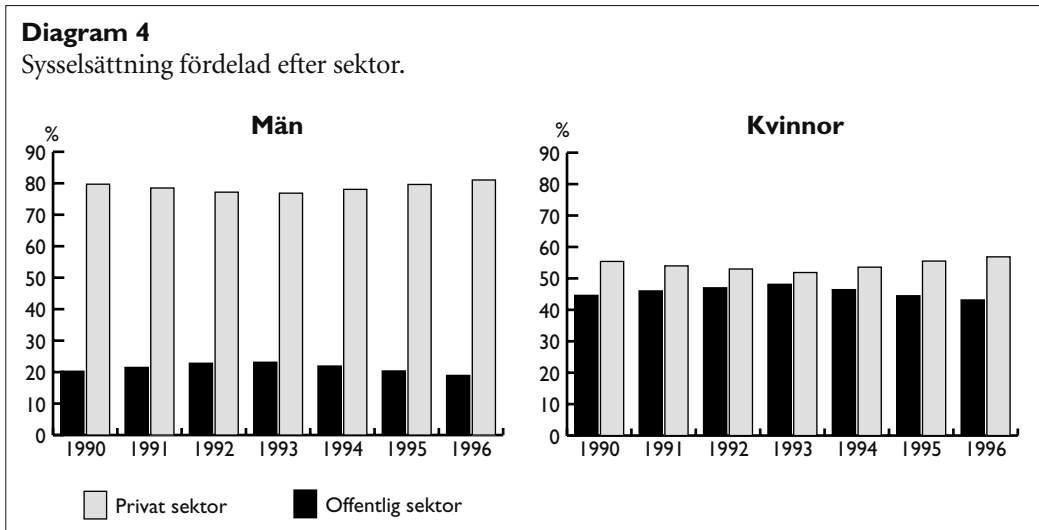
inom invandrargruppen förklarar inte heller detta hela den kraftiga nedgången i förvävsintensitet bland invandrare under tidsperioden.

Istället är det klart att arbetsmarknaden har en differentierad effekt beroende på individers grupptillhörighet. Vad som sedan är orsaken till denna differentiering är initialt inte alldeles självklart. Följaktligen ska vi undersöka vad som hände under tidsperioden 1990–1996 med avseende på hur lågkonjunkturen och nedgången i den allmänna sysselsättningen drabbade invandrare och inrikes födda i olika utsträckning. Låt oss dock först beskriva den svenska arbetsmarknaden utifrån ytterligare några aspekter.

Sysselsättning och sektor

Att den svenska arbetsmarknaden är extremt könssegregerad är inget nytt och åskådliggörs i diagram 4. Cirka 80 procent av männen arbetar inom den privata sektorn medan 20 procent arbetar i den offentliga sektorn. För kvinnorna däremot är fördelningen mellan sektorerna jämnare: 45 procent arbetar i den offentliga sektorn och 55 procent i den privata.

Om vi tittar på utvecklingen mellan 1990 och 1996 ser vi att sysselsättningen inom det privata näringslivet minskade under lågkonjunkturåren 1991–1993 för att sedan öka igen under perioden 1994–1996 för båda könen. Sysselsättningen inom den offentliga sektorn ökade fram till och med 1993 för att sedan minska bland både kvinnor och män.

Det finns flera orsaker till den redovisade utvecklingen. För det första låg det privata näringslivet, som alltid, i en tidigare fas än den offentliga sektorn i såväl konjunktunedgången 1991–1993 som i den efterföljande konjunkturuppgången. Med andra ord, näringslivet fick känna på lågkonjunkturen tidigare än den offentliga sektorn men upplevde samtidigt högkonjunkturen tidigare. Dessutom skedde det omstruktureringar under första delen av 1990-talet i form av bolagisering av bland annat de stora affärsverken. Det innebär att till exempel anställda på Postverket, Vattenfall och Televerket som före bolagiseringen ingick i den offentliga sektorn nu redovisas under det privata näringslivet. Även inom kommuner och landsting genomfördes bolagiseringar som resulterade i en ökning av antalet anställda i den privata sektorn på bekostnad av den offentliga sektorn utan att alla individer för den skull bytte arbetsplats.

Sysselsättning och näringsgren

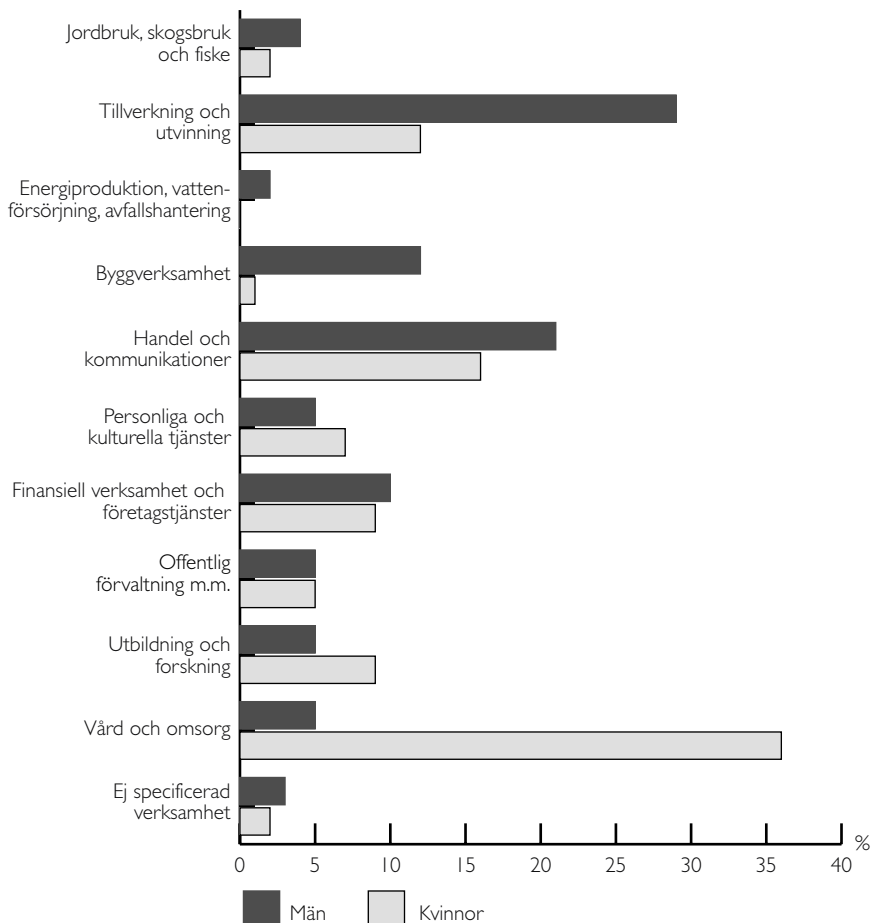
Det är inte bara om vi jämför den offentliga sektorn med den privata som den svenska arbetsmarknaden är könssegregerad. Om vi istället jämför näringsgrenar ser vi att också där är könssegregeringen slående.

Diagram 5 visar andel förvärvsarbetande i olika företag och organisationer grovt indelade på 10 näringsgrenar.

»Tillverkning och utvinning« samt »Vård och omsorg« är de två största näringsgrenarna. Knappt 30 procent av männen och drygt 10 procent av kvinnorna arbetar inom »Tillverkning och utvinning« medan drygt 40 procent av kvinnorna och 5 procent av männen arbetar inom »Vård och omsorg«. Den

Diagram 5

Andel förvärvsarbetande av arbetskraften inom olika näringsgrenar.

tredje stora branschen är »Handel och kommunikationer«, där drygt 20 procent av männen och drygt 15 procent av kvinnorna arbetar. »Finansiell verksamhet och företagstjänster« är den fjärde största branschen, där 10 procent av männen och 9 procent av kvinnorna arbetar.

Anställningsskydd och turordningsregler

Inte bara lågkonjunkturen gjorde att den svenska arbetsmarknaden förändrades under 1990-talet, det skedde också förändringar i villkoren för de anställda. En av dessa förändringar skedde i LAS, lagen om anställningsskydd, vilket bl.a. bidrog

till att arbetstagarens position försvagades under 1990-talet. Även en förändrad arbetsmarknad (se t.ex. SAF 1992) öppnade upp för nya möjligheter till tolkningar av anställningsskyddet till arbetsgivarens fördel. Lagförändringarna medger att arbetsgivaren har rätt att anställa max fem individer på tidsbegränsade förordnanden i högst tolv månader under en tre års period. Detta kan inkludera flera kortare anställningar, dock ingen under en månad. Vidare har företrädesrätten vid återanställningar minskat från tolv till nio månader. Man får inte heller glömma att det är arbetstagarens skyldighet att själv anmäla till arbetsgivaren vid uppsägningen att hon/han avser att utnyttja denna rätt om tillfälle så ges. Från och med den första januari 2001 infördes också en förändring i turordningsreglerna på ett sådant sätt att arbetsgivare med max tio anställda har rätt att undanta två personer från turordningsreglerna.

Det har också skett positiva förändringar sett ur arbetstagarnas synvinkel. Förste januari 2000 infördes till exempel rätten till tillsvidareanställning om en individ har vikarierat mer än tre år under den senaste fem års perioden hos arbetsgivaren.

Även om anställningsskyddet till viss mån har urholkats kvarstår turordningsprincipen om »först in, sist ut« som en laglig grundprincip. Det finns dock undantag från denna princip samt ett stort utrymme för kreativa tolkningar av turordningsreglerna. Arbetsgivarna kan till exempel avtala bort turordningsreglerna, givet att parterna ställer upp på detta. Arbetsgivaren har också möjlighet att frånga turordningsreglerna genom att hävda att arbetstagaren inte har tillräckliga kvalifikationer för fortsatt anställning. Detta är en möjlighet som har stor betydelse inom vissa sektorer av arbetsmarknaden och som också kan tänkas få ökad betydelse i och med en allt mer differentierad arbetsmarknad. Vidare gäller turordningsreglerna per definition inte ett företag eller arbetsställe som helhet utan arbetstagarna ska delas in efter avtalsområde och enhet. Indelningen behöver inte ske förrän arbetsgivaren ska säga upp individer. Detta kan i praktiken innebära att grupperna, inom vilka turordningsreglerna ska gälla, kan bli väldigt små och det leder följaktligen till att turordningsreglerna urholkas ytterligare.

Både en förändrad lagstiftning och en förändrad arbetsmarknad som möjliggör nya tolkningar av anställningsskyddet och turordningsreglerna har gjort att arbetstagarnas situation försämrats under 1990-talet. Detta inbegriper såväl invandrade som icke invandrade. Hur detta sedan slår i olika grupper återstår dock att se.

Metod och datamaterial

De frågeställningar som studien ämnar att belysa är om det föreligger skillnader i arbetsmarknadens villkor mellan invandrade och inrikes födda på den svenska arbetsmarknaden under perioden 1990–1996. Det undersöks genom en beskrivning av olika aspekter av sysselsättningsutvecklingen för olika grupper. Statistiken har hämtats från SCB:s Registerbaserade Arbetsmarknadsstatistik (RAMS) och dess föregångare Årlig Regional Sysselsättningsstatistik (ÅRSYS).

Undersökningspopulationen består av tre grupper. En grupp arbetskraftsinvandrare (tidigt invandrade), en grupp flyktinginvandrare (sent invandrade) samt en grupp inrikes födda individer. De invandringsår som valts för arbetskraftsinvandringen är åren 1968–1974 och för flyktinginvandringen 1987–1990. Under perioden 1968–1974 invandrade 317 000 individer till Sverige av vilka 120 000 hade utomnordiska medborgarskap¹, vilket motsvarar en andel på 38 procent. Invandringen 1987–1990 omfattade 220 000 personer varav 139 000 hade icke-nordiska medborgarskap, vilka motsvarade en andel av 63 procent. De tidigt invandrade domineras alltså av personer från Norden, främst från Finland, medan de sent invandrade domineras av personer med utomnordiskt medborgarskap.

Vidare har kontrollgruppen (de inrikes födda) konstruerats på ett sådant sätt att de har samma näringsgrensstruktur som de två invandrargrupperna tillsammans, vilket innebär att de inrikes födda *inte* är representativa med avseende på den inrikes födda totalbefolkningen. Nedan anges villkoren för undersökningsgrupperna.

Tidigt invandrade: Utrikes födda med invandringsår 1968–1974 och som förvärvsarbetade som anställda i november 1990.

Sent invandrade: Utrikes födda med invandringsår 1987–1990 och som förvärvsarbetade som anställda i november 1990.

---

¹ I den officiella redovisningen redovisas för immigranter endast medborgarskapsland.

Tabell I

Undersökningspopulationen fördelad efter ålder, kön och undersökningsgrupp (procent).

Ålder	Tidigt invandrade		Sent invandrade		Inrikes födda	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
20–24	12	12	20	24	12	13
25–34	18	17	51	46	26	26
35–44	37	46	20	21	26	26
45–54	27	20	7	7	23	23
55–64	7	4	2	2	13	13
20–64	100	100	100	100	100	100
20–64	38 417	41 001	36 303	25 301	72 529	68 493

Inrikes födda: Personer födda i Sverige som förvärsarbetade som anställda i november 1990. Gruppen har som helhet samma näringsgrensstruktur som de två invandrargrupperna tillsammans.

Den statistik som redovisas i »Sysselsättningsutvecklingen« bygger på de tre undersökningspopulationerna ovan. I »Betydelsen av anställningstid, sid. 33«, som syftar till att belysa turordningsreglernas effekter för utrikes födda, måste jämförbarhet skapas mellan de tre undersökningsgrupperna med avseende på att personer ska ha lika lång arbetslivserfarenhet från ett och samma arbetsställe². För detta syfte skapades två undergrupper med olika lång arbetslivserfarenhet på samma arbetsställe:

- Personerna ska ha varit förvärsarbetande
- både 1989 och 1990 på samma arbetsställe
- mellan 1985 och 1990 på samma arbetsställe.

Personer som under åren 1991–1996 lämnade arbetsmarknaden genom dödsfall, pension eller flyttade från landet räknas efterhand bort vilket innebär att populationen för respektive grupp minskar något till antalet för varje år.

Åldersstrukturen i de tre grupperna är inte standardiserad, vilket gör att denna struktur skiljer sig åt mellan de tre grupperna, vilket åskådliggörs i tabell 1.

Av de som invandrade tidigt är 48 procent män och 52 procent kvinnor medan fördelningen för de sent invandrade är 59 procent män och 41 procent kvinnor. I kontrollgruppen inrikes födda är fördelningen 51 procent män och 49 procent kvinnor. För de tidigt invandrade männen är åldersgruppen 35–54 år överrepresenterad, medan gruppen 35–44 år är överrepresenterad för kvinnorna. För sent invandrade är 20–34 åringarna överrepresenterade, både bland män och kvinnor.

² Ett arbetsställe är en fastighet eller grupp av närliggande fastigheter där företaget bedriver verksamhet (ej hemadresser) och har anställd personal.

Datamaterialets styrka och svagheter

Statistiken är totalräknad. Uppgifterna hämtas från de kontrolluppgifter som arbetsgivarna lämnar till skattemyndigheten varje år. Det föreligger således inga så kallade stickprovself. Variabelvärdena i sysselsättningsregistret kommer delvis från andra register som alla generellt sett har god kvalitet. Utbildningsvariabeln har dock ojämn kvalitet för främst utrikes födda. Orsaken är att uppgifter om studier utanför landet inte aktualiseras årligen, medan utbildningar i Sverige uppdateras årligen. Vidare uppdaterades utbildningar utomlands för nyanlända invandrare under undersökningsperioden 1990 och 1994 via enkäter. Ett resultat av detta är den högre andelen individer i de två invandrapopulationerna med okänd utbildning. Denna grupp kommer dock inte att detaljstuderas.

Sysselsättningsavgränsningen ändrades från och med 1993 vilket innebär att med den nya avgränsningen blir sysselsättningen cirka tre procent lägre jämfört med den gamla. Hoppet i sysselsättningskurvan för 1993 i diagram 1 är en konsekvens av denna förändring i sättet att avgränsa förvärvsarbetande. I studien förutsätts att detta förhållande inte påverkar strukturen i undersökningsgrupperna och hänsyn tas därför inte till detta.

Det sker ständigt kvalitetsförbättringar av datamaterialet vilket kan påverka jämförbarheten mellan åren. Det är dock näst intill omöjligt att säga till vilken grad det påverkar resultaten.

Arbetsgivare med mer än ett arbetsställe är från och med 1985 skyldiga att ange ett arbetsställesnummer på kontrolluppgiften. Om denna uppgift är ofullständig eller felaktig kan det leda till problem. I undersökningen jämförs dock grupper av individer som arbetat på samma arbetsställe under en viss period och då arbetsstället får vara vilket som helst (bara det är samma hela perioden) torde eventuella felaktigheter i variabeln inte påverka jämförelsen.

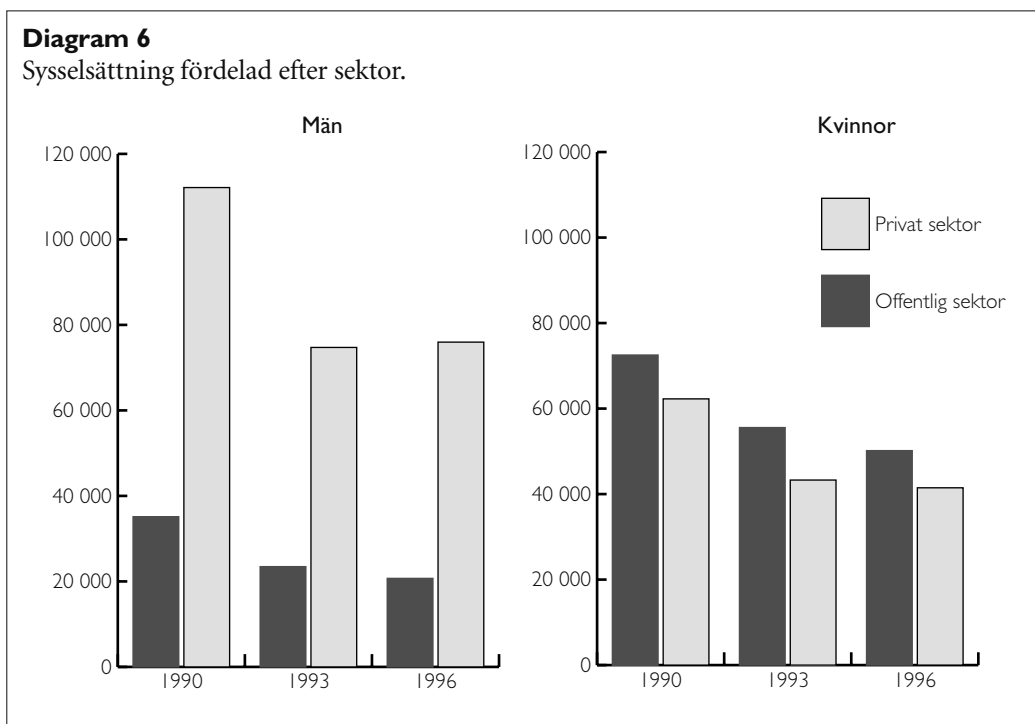
Eftersom ålderssammansättningen varierar mellan grupperna kan det ha en viss inverkan på resultaten, speciellt vad det gäller den sent invandrade gruppen då deras medelålder är lägre än de övriga två gruppernas. Detta då vi till exempel vet att ungdomar drabbades hårdare av arbetslöshet än andra under det tidiga 1990-talet.

Det har inte varit möjligt att studera varför varje enskild individ försvinner ur arbetslivet under den undersökta perioden. Vissa kan ha gjort det frivilligt, men majoriteten har utan tvivel blivit ofrivilligt arbetslösa på grund av den stora sysselsättningsnedgången under lågkonjunkturen.

Näringsgren, sektor och inkomster

Innan sysselsättningsutvecklingen för de olika grupperna undersöks kommer undersökningsgruppernas situation på den svenska arbetsmarknaden att beskrivas utifrån sektors- och näringsgrenstillhörighet samt hur deras inkomstutveckling varit under undersökningsperioden.

Sektor

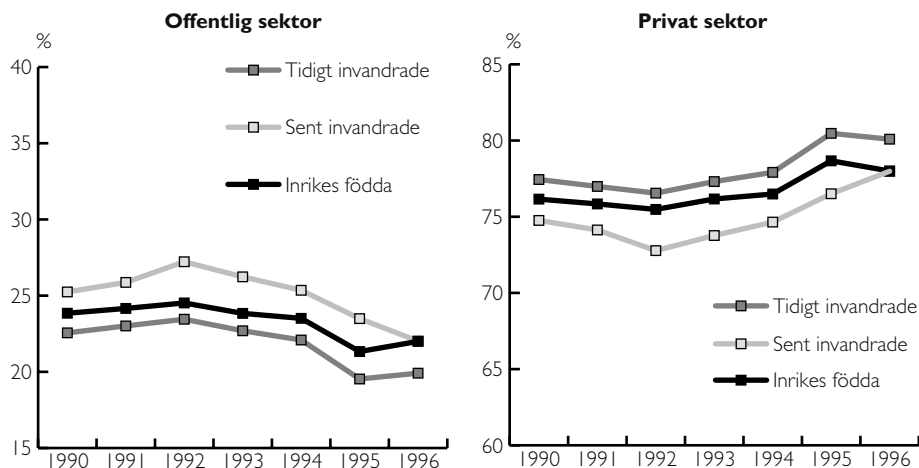
Den svenska arbetsmarknaden är ur ett internationellt perspektiv extremt könssegregerad, där kvinnorna är överrepresenterade i den offentliga sektorn och följaktligen män i den privata sektorn (t.ex. Oweini och Holmgren, 1999). Detta återspeglas också i undersökningspopulationen där 75 procent av männen var sysselsatta inom den privata sektorn jämfört med 55 av kvinnorna. Följaktligen var 25 procent av männen sysselsatta inom den offentliga sektorn och 45 procent av kvinnorna.

Allmänt gäller att andelen individer sysselsatta inom den offentliga sektorn har sjunkit under senare år som en följd av för det första, allmänna nedskärningar och för det andra, omstruktureringar och privatiseringar av statliga verk och kommunal verksamhet, vilket också syns tydligt i diagram 7. Andelen män sysselsatta inom den offentliga sektorn stiger fram till 1992 för att därefter sakta sjunka.

Bland männen har de tidigt invandrade den lägsta andelen individer sysselsatta inom den offentliga sektorn, vilket inte är förvånande då denna grupp i stort utgörs av arbetskraftsinvandrare som till stor del fick anställning inom den då expanderande svenska industrin. Gruppen av invandrade som kom sent till Sverige är till större andel sysselsatta inom den offentliga sektorn än de övriga två grupperna, även om skillnaden gentemot de inrikes födda i princip har utjämnats 1996. En möjlig förklaring till detta kan vara att den offentliga sektorn helt enkelt är bättre på att se och utnyttja de sent invandrades

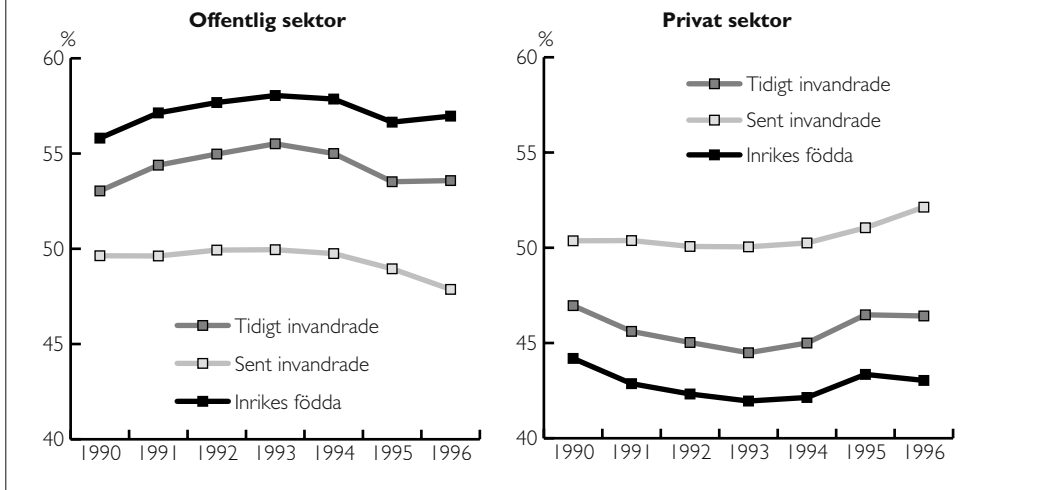
Diagram 7

Andel sysselsatta män fördelade efter sektor.

Diagram 8

Andel sysselsatta kvinnor fördelade efter sektor.

kompetens. Denna förklaring är svår att belägga bl.a. på grund av att mönstret inte stämmer in på kvinnorna.

Diagram 8 visar att utvecklingen för kvinnorna ser något annorlunda ut än för männen. Minskningen inom den offentliga sektorn inträdde något senare och det skedde en liten ökning igen under slutet av perioden.

Precis som när det gäller männen är de inrikes födda kvinnorna i högre utsträckning sysselsatta inom den offentliga sektorn än vad de tidigt invandrade kvinnorna är. En viktig skillnaden mellan könen är dock att de kvinnor som invandrade sent har den lägsta sysselsättningen inom den offentliga sektorn av de tre grupperna, vilket tyder på att antagandet att den privata sektorn skulle vara mer diskriminerande gentemot denna grupp än den offentliga inte verkar hålla.

För att kunna förklara varför de sent invandrade männen i större utsträckning är sysselsatta inom den offentliga sektorn än män från de övriga två grupperna, när det omvända gäller för de sent invandrade kvinnorna, krävs ytterligare belysning av vilken typ av arbeten dessa individer har. Detta har dock inte varit möjligt att undersöka. En delförklaring kan vara de svenska institutionernas bristande förmåga att bedöma utländska utbildningar. Inom den offentliga sektorn är det vanligt att kvinnorna arbetar inom »Vård och omsorg« och där är kravet på formell utbildning oftast oundvikligt. Detta har också förstärkts på senare år bl.a. genom ökningen av antalet sjuksköterskor på bekostnad av vårdbiträden och undersköterskor. Det är inte oproblemiskt att få sådana utbildningar från andra länder översatta till motsvarande i Sverige, vilket innebär att det

kan vara svårt för de sent invandrade kvinnorna att komma in i denna sektor.

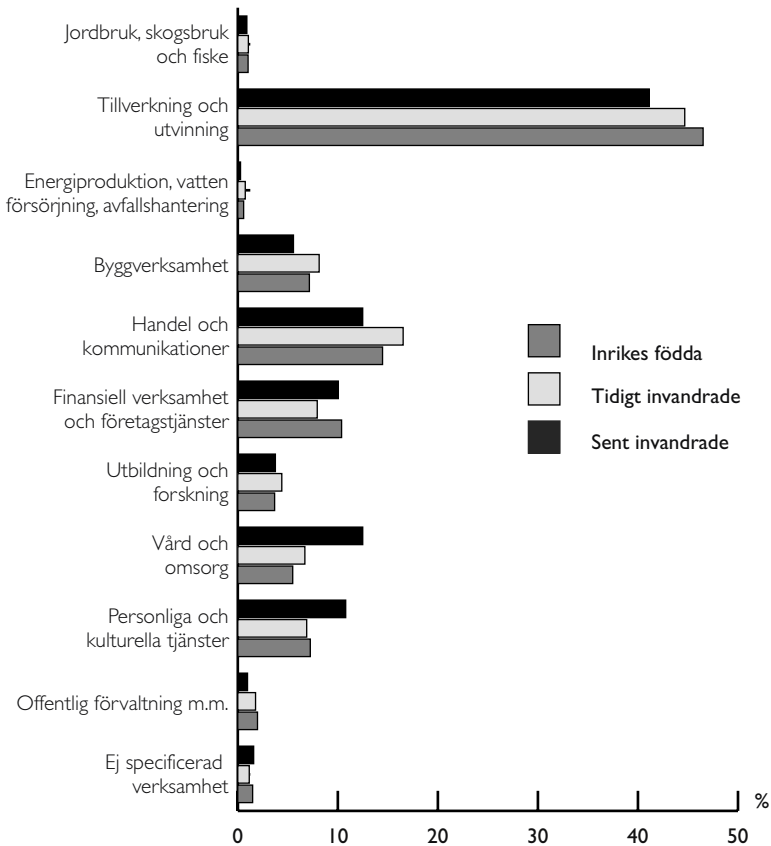
Generellt arbetar få män med vård och omsorg och detta kan ha underlättat för de sent invandrade männen att komma in inom »Vård och omsorg«. För att kunna klargöra anledningen till att de sent invandrade männen i större utsträckning arbetar inom den offentliga sektorn krävs dock fördjupade studier.

Näringsgren

Det finns skillnader mellan de tre grupperna med avseende på hur vanligt det är att de arbetar inom den offentliga sektorn respektive den privata sektorn. Diagram 9 a och b åskådliggör att det också finns skillnader avseende vilken näringsgren de arbetar inom.

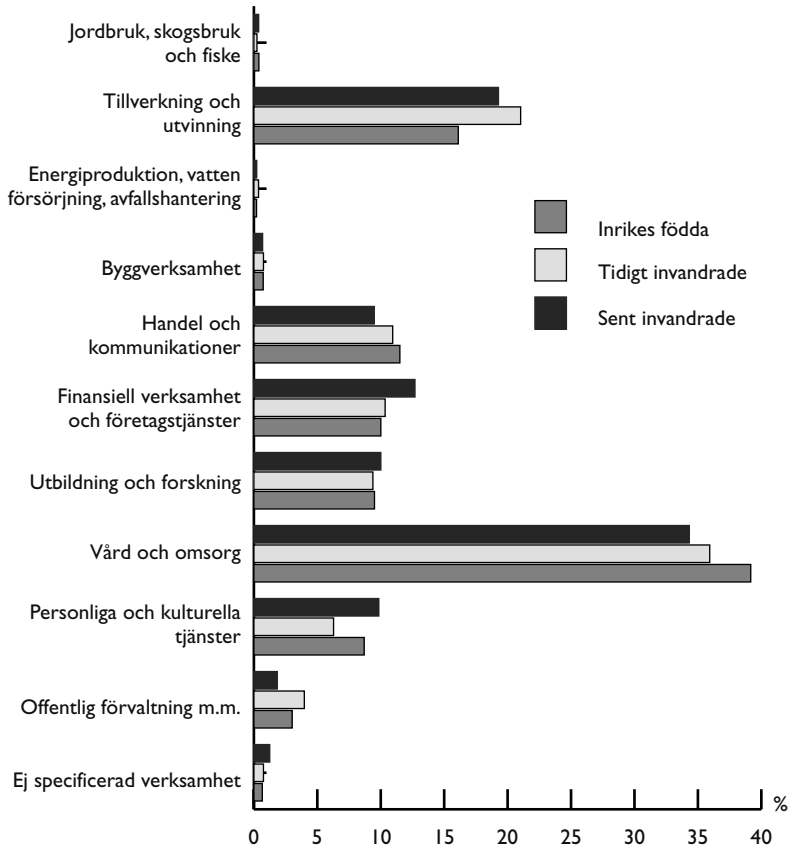
Diagram 9 a

Sysselsättning fördelad efter näringsgren. Män.

Diagram 9 b

Syssetsättning fördelad efter näringsgren. Kvinnor.

Allmänt gäller att båda invandrargrupperna är överrepresenterade inom »Tillverkning och utvinning« medan de är underrepresenterade inom merparten av de övriga näringsgrenarna jämfört med totalbefolkningen (jfr diagram 5). Intressant att notera är dock att männen i de båda invandrargrupperna är överrepresenterade inom »Vård och omsorg« medan kvinnorna är underrepresenterade i förhållande till totalbefolkningen.

Det finns vissa skillnader mellan de två invandrargrupperna med avseende på vilken näringsgren de arbetar inom. Förhållandet mellan de olika näringsgrenarna ser dock i stort likadant ut för båda grupperna, men de tidigt invandrade är fler inom »Tillverkning och utvinning« medan de sent invandrade har högre andel inom »Personliga och kulturella tjänster« när det gäller både kvinnor och män. En intressant könsskillnad är att fler sent invandrade män än tidigt invandrade arbetar inom

»Vård och omsorg«, medan den omvända situationen gäller för kvinnor.

Anledningen till att det finns skillnader inom respektive näringsgren mellan de inrikes födda och invandrargrupperna är, som nämnts, att de inrikes födda är matchade med avseende på näringsgrensstruktur för de två invandrargrupperna som helhet. Detta gör självfallet också att, till exempel, förvärvsintensiteten i vår undersökningsgrupp inrikes födda skiljer sig åt i jämförelse med totalbefolkningen.

Löneinkomster

Mellan 1975 och 1985 var skillnaderna i inkomster och i inkomstutveckling mellan invandrade och inrikes födda liten, även om det fanns stora skillnader mellan olika invandrargrupper (Ekberg, 1992). Under slutet av 1980-talet låg dock de invandrades medelinkomster på en klart lägre nivå än för de inrikes födda (Ekberg och Gustafsson, 1995).¹ Det sistnämnda var också fallet under första hälften av 1990-talet (le Grand och Szulkin, 1999).

I syfte att visa på dessa skillnader har löneinkomst undersökts. Löneinkomst avser den lön som en person erhållit under ett år av en eller flera anställningar. I begreppet ingår exempelvis inte sociala transfereringar som har anknytning till arbetsmarknaden utan endast summan av det lönebelopp som anges på arbetsgivarnas kontrolluppgifter till den anställde och till Riksskatteverket.² Observera också att inkomstnivåerna inte är indexreglerade och följaktligen baseras på nominella belopp, vilket innebär att absoluta nivåer mellan olika år inte bör övertolkas.³

Diagram 10 visar att den genomsnittliga löneinkomsten

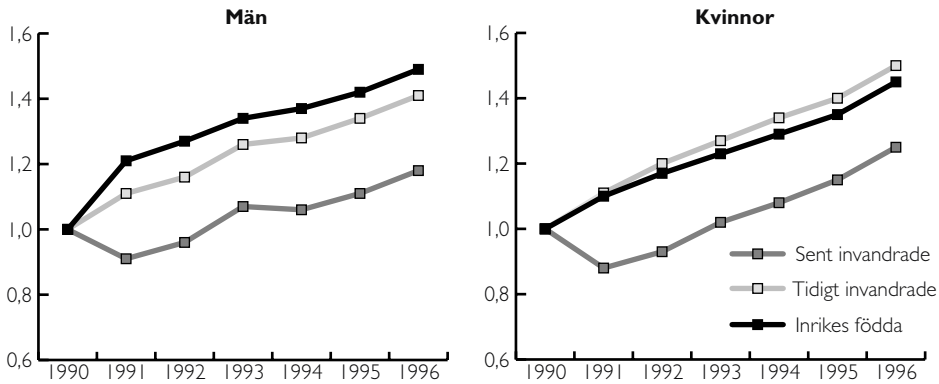
1 Det är inte så att de invandrade som redan befann sig i Sverige fick lägre inkomster utan andelen invandrade ökade kraftigt och de nyanlända hade väldigt låga inkomster.

2 Effekten av att redovisa löneinkomster blir att de skillnader som redovisas inte bör övertolkas. En av välfärdsstatens uppgifter är just att utjämna dessa skillnader genom olika transfereringssystem, vilket gör att de inte nödvändigtvis motsvaras av lika stora skillnader i disponibla inkomster. I det sist nämnda bör också korrigerings göras på individnivå med avseende på hushållets sammansättning, vilket inte har gjorts här.

3 Observera igen att de inrikes födda *inte* är representativa för de inrikes föddas näringsgrensstruktur i allmänhet utan gruppen har valts för att ge en så bra jämförelse som möjligt med de två invandrargrupperna ur de aspekter som studien syftar till. Detta innebär att inkomsterna för denna grupp kan skilja sig åt jämfört med den inrikes födda totalbefolkningen.

Diagram 10

Genomsnittlig löneinkomst 1990-1996. Index 1990=100.

ökade med 18 procent för sent invandrade män, 42 procent för tidigt invandrade män samt med 48 procent för inrikes födda män mellan 1990 och 1996. För kvinnorna var ökningen 25 procent för de sent invandrade, 50 procent för de tidigt invandrade samt 45 procent för de inrikes födda. De sent invandrade kvinnornas löneinkomst låg 1990 på den mycket låga nivån 72 000 kr jämfört med de tidigt invandrade kvinnornas 106 000 kr och de inrikes födda kvinnornas 107 000 kr. Männens löneinkomst låg på en betydligt högre nivå. År 1990 hade de sent invandrade männen 100 000 kr i löneinkomst, de tidigt invandrade männen 145 000 kr och de inrikes födda 160 000 kr.

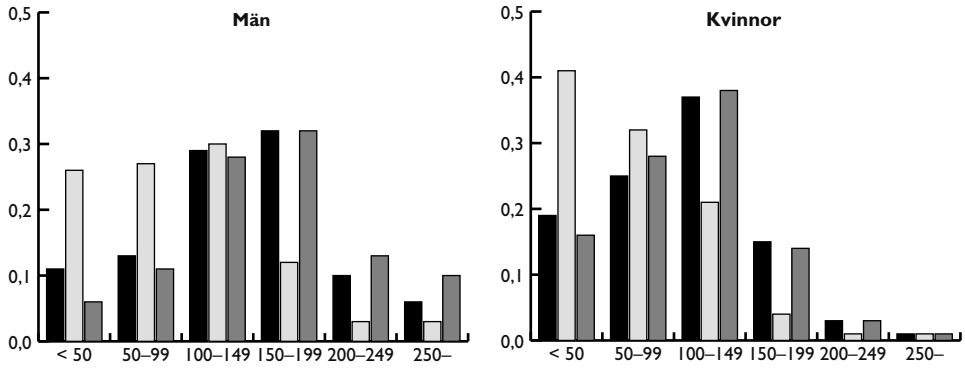
Nedan redovisas löneinkomster för åren 1990, 1993 och 1996 för de tre undersökningsgrupperna uppdelat efter kön.

I diagram 11 kan utläsas att 26 procent av de sent invandrade männen har en löneinkomst mindre än 50 000 kr och 82 procent en löneinkomst mindre än 150 000 kr. Motsvarande andelar för tidigt invandrade män är 11 respektive 52 procent och för inrikes födda 6 respektive 45 procent. År 1990 hade 41 procent av de sent invandrade kvinnorna mindre än 50 000 kr i löneinkomst och 94 procent mindre än 150 000 kr. Motsvarande andelar för tidigt invandrade kvinnor är 19 respektive 81 procent och för inrikes födda 16 respektive 82 procent.

Diagram 12 visar att 8 procent av de sent invandrade männen hade mindre än 50 000 kr i löneinkomst och 46 procent mindre än 150 000 kr under 1993. Motsvarande andelar för tidigt invandrade män är 4 respektive 26 procent och för inrikes födda män 3 respektive 22 procent. Samma år hade 20 procent av de sent invandrade kvinnorna mindre än 50 000 kr i löneinkomst och 78 procent mindre än 150 000 kr. Motsva-

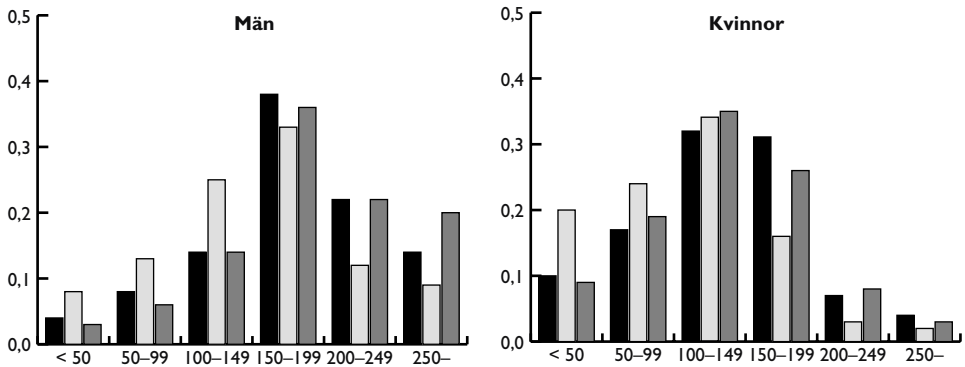
Diagram 11

Andel individer med olika löneinkomster, tkr 1990.

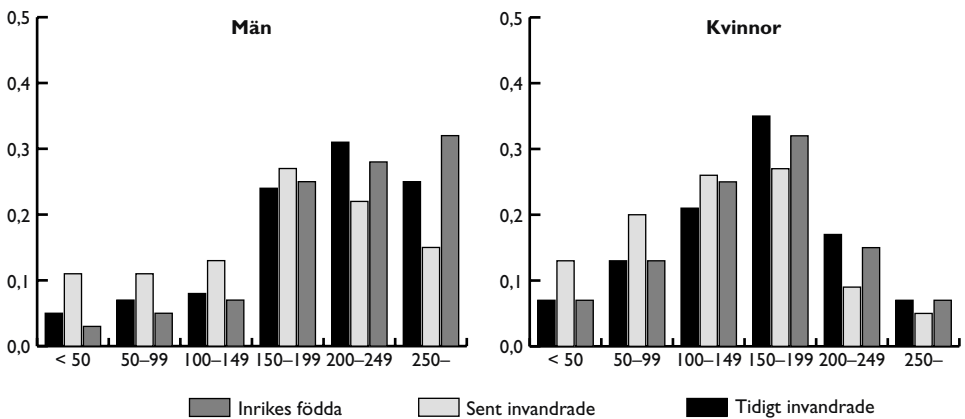
Diagram 12

Andel individer med olika löneinkomster, tkr 1993.

Diagram 13

Andel individer med olika löneinkomster, tkr 1996.

■ Inrikes födda   ■ Sent invandrade   ■ Tidigt invandrade

rande andelar för tidigt invandrade kvinnor var 10 respektive 58 procent och för inrikes födda kvinnor 9 respektive 63 procent.

Diagram 13 visar att andelen sent invandrade män med mindre än 50 000 kr i löneinkomst steg till 11 procent och andelen som har mindre än 150 000 kr sjönk till 36 procent under 1996 jämfört med 1993. Motsvarande andelar för de tidigt invandrade var 5 respektive 20 procent och för inrikes födda 3 respektive 15 procent. Samma år hade 13 procent av de sent invandrade kvinnorna mindre än 50 000 kr i löneinkomst och 59 procent mindre än 150 000 kr. Motsvarande andelar för tidigt invandrade kvinnor var 7 respektive 40 procent och för de inrikes födda kvinnorna 7 respektive 45 procent.

Sammanfattningsvis står det klart att de inrikes födda männen och kvinnorna har haft högre löneinkomster under undersökningsperioden jämfört med sent invandrade män och kvinnor.⁴ Som väntat har också de sent invandrade lägst löneinkomstsnivåer av de tre grupperna. Att de inrikes födda kvinnorna har något lägre genomsnittsinkomst än de tidigt invandrade kvinnorna kan förklaras av att fler individer ur den förstnämnda gruppen arbetar deltid och då dessa tabeller inte är omräknade i termer av heltidsarbete kommer detta också att synas i resultaten. Vidare är det värt att notera att andelen män i de två invandrargrupperna som har en inkomst under 50 000 kronor faktiskt ökade mellan 1993 till 1996, vilket inte är fallet för kvinnorna. Detta kan vara en indikator på att invandrade mäns ställning på arbetsmarknaden försvagades mellan 1993 och 1996 då det kan misstänkas att en ökad andel arbetar deltid.

---

4 En del av skillnaden kan förklaras med något lägre veckoarbetstider bland invandrare som helhet än inrikes födda. Om vi till exempel jämför utländska medborgare med svenska medborgare under 1996 så var den genomsnittliga veckoarbetstiden 37,6 timmar för de svenska medborgarna mellan 16 och 64 år och motsvarande siffra för utländska medborgare 36,7 timmar (AKU, 1997).

Sysselsättningsutveckling för undersökningsgrupperna

Låt oss nu fokusera på en av rapportens huvudsyften, nämligen sysselsättningsutvecklingen under undersökningsperioden. Syftet är att kunna klarlägga huruvida det finns skillnader mellan invandrade och inrikes födda med avseende på deras deltagande på den svenska arbetsmarknaden under perioden 1990 till 1996. Det studeras genom att vi undersöker utvecklingen av förvärvsintensitet för de olika grupperna med avseende på ett antal bakgrundsvariabler som, kön, ursprungsland och utbildningsnivå.

Kön

Som väntat av den allmänna nedgången i sysselsättningsgrad visar diagram 14 att förvärvsintensiteten¹ (andelen individer som har arbete) sjunker kraftigt fram till 1993 för att sedan förändras i något mindre grad mellan 1993 till 1996. Detta gäller alla tre grupperna, inrikes födda, tidigt- och sent invandrade. Graden av minskning i förvärvsintensitet skiljer sig dock åt mellan inrikes födda och de båda invandrargrupperna både för männen och kvinnorna. De inrikes födda klarade sig klart bäst under det tidiga 90-talets lågkonjunktur följt av de tidigt invandrade. Bland de sent invandrade däremot stod 50 procent av männen och några procentenheter mindre andel av kvinnorna utanför arbetsmarknaden 1993.

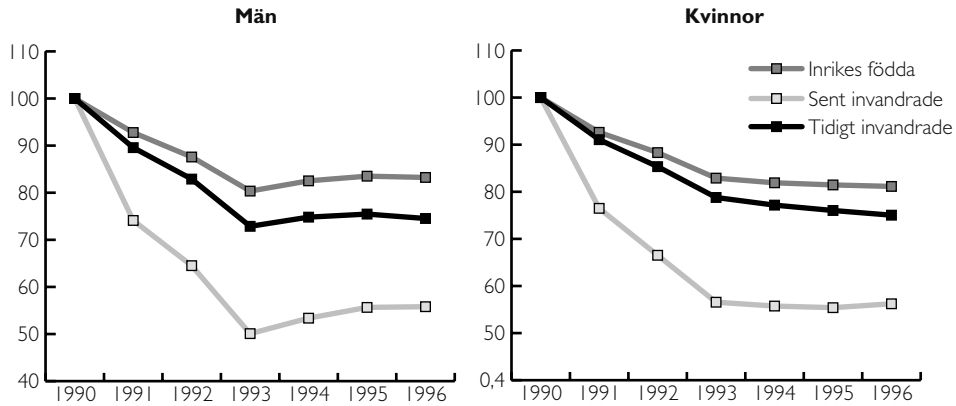
Även om de tidigt invandrade har sämre utveckling av förvärvsintensitet än de inrikes födda står det klart att det är de

---

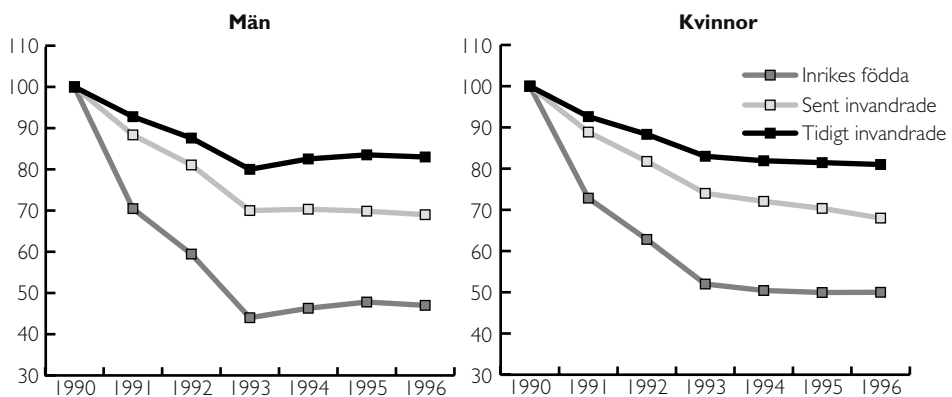
¹ Denna förvärvsintensitet är inte jämförbar med den som redovisas i kapitlet »Sysselsättningsutveckling« då det där gällde totalbefolkningen och inte som här ett specificerat urval av denna.

Diagram 14

Förvärvsintensitet.

Diagram 15

Förvärvsintensitet för utomnordiskt födda.

sent invandrade som verkligen drabbades av konjunktur nedgången under det tidiga 1990-talet.

Om vi istället för att fokusera på jämförelsen mellan de inrikes födda och de två invandrargrupperna som helhet väljer att jämföra de inrikes födda med de som invandrat från utomnordiska länder ser vi att bilden förvärras ytterligare till invandrargruppernas nackdel. Vid en jämförelse mellan diagram 14 och 15 ser vi att skillnaderna visserligen inte är enorma, men likaledes inte heller negligierbara. Över lag framgår att skillnaderna mellan de inrikes födda och de två invandrargrupperna är större över hela tidsperioden när man inte tar med de nordiska invandrarna i jämförelsen.

Det mest uppseendeväckande i detta är att invandrarna i så mycket högre utsträckning lämnade arbetsmarknaden under lågkonjunkturperioden. Speciellt gäller det den sent invandrade gruppen. Inte nog med att invandrade har svårare att komma in på den svenska arbetsmarknaden än inrikes födda, de som faktiskt redan har kommit in på arbetsmarknaden har mycket svårare att stanna kvar på den. Den generella könsskillnaden, att kvinnornas förvärvsintensitet fortsätter att minska under hela tidsperioden medan männens förvärvsintensitet ökar något under högkonjunktursperioden, kan delvis förklaras av sektorstillhörigheten. Kvinnorna arbetar i högre utsträckning inom den offentliga sektorn som ligger i en senare konjunkturfas än den privata sektorn.

Födelseland

Invandrarnas utträde från arbetsmarknaden var under perioden avsevärt högre än för de inrikes födda. Värst drabbade var de som invandrat till Sverige under 1980-talet. Utfallet gäller i stort för både kvinnor och män, även om det finns vissa skillnader mellan kvinnor och män.

Tidigare forskning har visat att det finns stora inkomstskillnader beroende av vilket land individer är födda i (t.ex. Gustafson, 1999). Även om skillnader i utbildning, ålderssammansättning och invandringsår med mera förklarar en del av dessa skillnader kvarstår födelseland som en särskiljande faktor. Med hänvisning till detta är det då rimligt att ställa frågan huruvida utvecklingen av förvärvsintensitet skiljer sig åt beroende av födelseland.

Tabell 2 visar hur förvärvsintensiteten har förändrats för respektive undersökningsgrupp beroende av födelseland. I syfte att jämföra varje landgrupp med gruppen inrikes födda arbetstagare är även dessa siffror inlagda i tabellen. Observera att förändringen anges i procentenheter där bastalet är 100.

Under lågkonjunkturen sjönk förvärvsintensiteten med ungefär 20 procent för män och 17 procent för kvinnor i den inrikes födda gruppen vilket är, som förväntat, mindre än nedgången för alla andra grupper med undantag av tidigt invandrade män från det forna Sovjetunionen. När det gäller de tidigt invandrade är det intressant att notera att bland männen så är det invandrare från länder utanför Europa och Nordamerika som klarade sig sämst. När det gäller de tidigt invandrade kvinnorna däremot gäller inte detta mönster. Individer från Sydamerika klarade sig, till exempel, bättre än individer från Norden, även om skillnaden är liten och följaktligen inte bör övertolkas.

Bland de sent invandrade ser situationen annorlunda ut

Tabell 2

Förändring av förvärvsintensitet fördelat efter födelse land och kön (procentenheter).

Landgrupp	Tidigt invandrade		Sent invandrade	
	Förändring i	Förändring i	Förändring i	Förändring i
	förvärvsintensitet	förvärvsintensitet	förvärvsintensitet	förvärvsintensitet
	1990-93	1993-96	1990-93	1993-96
Män				
Norden	-26,3	3,0	-37,3	6,9
EU utom Norden	-26,4	-0,4	-42,5	7,2
Övriga Europa	-28,2	-0,3	-43,9	4,4
Sovjetunionen	-18,2	2,2	-46,0	3,6
Nordamerika	-25,5	0,8	-51,2	9,7
Sydamerika	-30,9	5,8	-47,4	6,3
Asien	-31,2	-0,5	-61,3	6,3
Afrika	-31,6	0,3	-58,7	5,1
Oceanien	-25,0	4,6	-50,3	12,3
Samtliga	-27,2	2,0	-52,0	3,0
<i>Inrikes födda</i>	-19,7	2,9		
Kvinnor				
Norden	-19,0	-2,9	-32,0	1,0
EU utom Norden	-24,8	-5,8	-40,3	1,8
Övriga Europa	-24,1	-5,9	-42,0	-0,3
Sovjetunionen	-17,7	-6,9	-37,8	-5,4
Nordamerika	-25,9	1,9	-46,4	2,8
Sydamerika	-18,0	-5,8	-44,7	-3,2
Asien	-30,4	-3,3	-55,3	0,8
Afrika	-21,6	-6,0	-46,9	-0,4
Oceanien	-29,3	5,2	-53,3	1,2
Samtliga	-21,0	-3,8	-44,0	-1,0
<i>Inrikes födda</i>	-17,1	-1,8		

med avseende på land jämfört med de tidigt invandrade när det gäller kvinnorna. De utomeuropeiska kvinnorna i den sent invandrade gruppen är de som klarade sig sämst under lågkonjunkturperioden, liksom männen i samma grupp.

Under högkonjunkturer är bilden mer splittrad. Genomgående är dock att skillnaderna är relativt små mellan olika grupper samt att något tydligt mönster inte klart går att utläsa. Avsaknaden av substantiella skillnader bör dock inte negligeras. Invandrarna blev i mycket högre utsträckning arbetslösa under lågkonjunkturperioden vilket gör att deras representation av potentiella individer som kan återanställas under den efterföljande perioden ökade. Om sedan de som återanställts ska vara »slumpvis« fördelade över alla grupperna borde snarast skillnaden under perioden 1994 till 1996 vara mer till invandrarnas fördel än vad som nu är fallet. Med andra ord sysselsättningen bland invandrare ha ökat mer än inrikes födda, speciellt gäller detta för de sent invandrade.

Ovanstående siffror gäller förvärvsintensitet vilket gör att vi inte kan vara helt säkra på att det inte finns skillnader mellan grupperna vad det gäller orsaker till varför vissa individer upphör att förvärvsarbeta. Självfallet är arbetslöshet inte den enda orsaken till att individer upphör att förvärvsarbeta. Det har inte varit möjligt med hjälp av registerdata att studera orsaken till att anställningen upphörde. Det kan vara så att en större andel av de sent invandrade under perioden valde att studera istället för att arbeta än vad som var fallet bland de inrikes födda. Detta verkar dock inte troligt eftersom utsikterna att få arbeta efter studier i en lågkonjunktur är mindre än i en högkonjunktur och följaktligen minskar viljan att frivilligt välja studier framför ett arbete. Jämför vi istället arbetslöshetssiffror finner vi att 44 procent av de utomnordiska invandrarna i arbetsför ålder var arbetslösa 1997 jämfört med 32 procent av europeiska invandrare och 18 procent av inrikes födda (Vikenmark, 2000). Därför är det rimligt att anta att de två invandrargruppernas lägre förvärvsintensitetstal skulle kunna förklaras med att de blev ofrivilligt arbetslösa i samma utsträckning som inrikes födda.

Utbildningsnivå

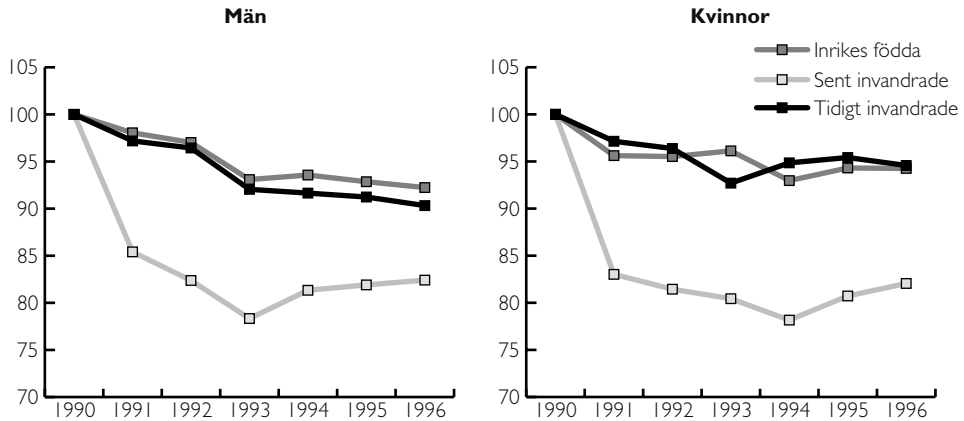
Invandrare är i genomsnitt något mer välutbildade än inrikes födda. Utbildningsmedelvärden för åren 1990 till 1995 visar att invandrare i större utsträckning har gymnasieutbildning jämfört med totalbefolkningen samt att graden av högskoleutbildning är jämförbar mellan de två grupperna (Häll, 1997).² Det råder få tvivel om att tro att utbildning är av betydelse för en individs möjligheter på arbetsmarknaden. Även om det också gäller invandrare så finns det skillnader i jämförelse med inrikes födda. Spalloni (1994) har till exempel visat att utomnordiskt födda invandrarakademiker i lägre utsträckning har fast lön än inrikes födda akademiker samt att fler invandrade akademiker än inrikes födda anser att de har en lön som inte motsvarar deras kompetens. Det är med andra ord möjligt att hög utbildning i sig inte är en tillräcklig faktor för jämlikhet på arbetsmarknaden. Frågan är därför om graden av utbildning, eller utbildningsnivå, påverkar förvärvsintensiteten olika beroende av om en individ har utländsk bakgrund eller inte.

---

2 Dessa uppgifter bygger på data från egna skattningar via intervjuer. Registerbaserad statistik ger dock på ett hela taget liknande förhållanden (se t.ex. Berggren, 2000). Utan att kommentera detta i detalj bör det påpekas att den registerbaserade utbildningsstatistiken vad det gäller invandrades utbildningsnivå är problematisk och därför ska exakta nivåer tolkas med en viss försiktighet.

Diagram 16

Förvärvsintensitet för individer med forskarutbildning.

Utbildning är uppdelad på fyra olika grupper med känd utbildning, grundskola, gymnasium, högskola och forskarutbildning, samt en femte grupp som har okänd utbildning. Vid en jämförelse av förvärvsintensiteter för forskargruppen med avseende på kön kan ett antal intressanta observationer utläsas ur diagram 16.

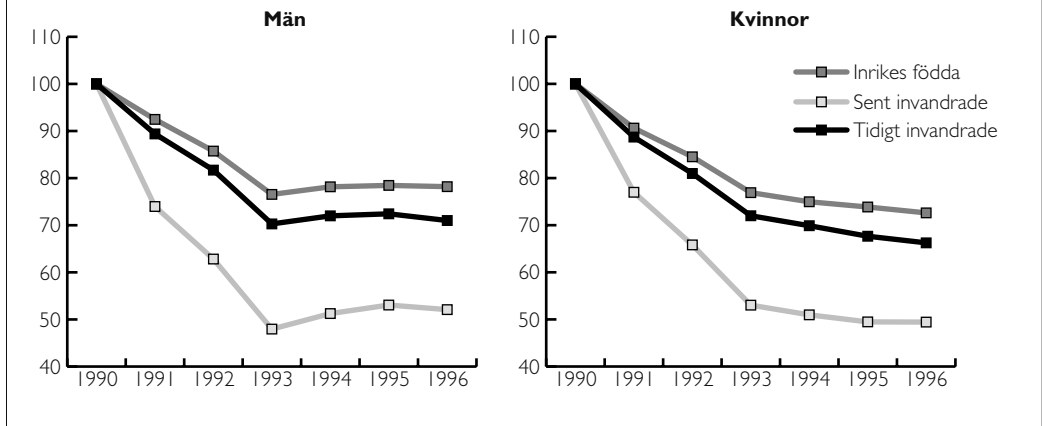
För det första, skillnaden mellan tidigt invandrade och inrikes födda är liten både vad det gäller kvinnor och män. Den manliga sent invandrade gruppen har något sämre utveckling under högkonjunkturperioden, men likheterna är ändå slående.

För det andra, skillnaden mellan den sent invandrade gruppen och de två övriga grupperna är relativt stor. Den sent invandrade forskarutbildade gruppen drabbades avsevärt hårdare under lågkonjunkturen. Skillnaderna mellan de sent invandrade och, exempelvis, de inrikes födda minskade visserligen under högkonjunkturen men kvarstod 1996 fortfarande på 10 procentenheter för männen respektive 13 procentenheter för kvinnorna. Även om de forskarutbildade klarade sig avsevärt bättre än individer från samma grupp med lägre utbildning står det klart att en hög utbildningsnivå i sig inte är ett skydd mot utslagning från arbetsmarknaden. Vidare kan också noteras att inrikes födda kvinnliga forskare inte drabbades i lika stor utsträckning som männen även om skillnaden inte bör överdrivas.

De forskarutbildade utgör dock en liten andel av respektive grupp, så låt oss istället undersöka om situationen ser likadan ut med avseende på andra utbildningsnivåer. Diagram 17 visar att sysselsättningsutvecklingen för personer med grundskoleut-

Diagram 17

Förvärvsintensitet för individer med grundskoleutbildning.

bildning, som förväntat, inte var lika gynnsam under lågkonjunkturen som för de forskarutbildade.

Grundskoleutbildade drabbades avsevärt hårdare av sysselsättningsnedgången, 1993 års nivåer ligger långt under nivåerna för dem med forskarutbildning. Det finns en skillnad mellan inrikes födda och de tidigt invandrade för båda könen, där de inrikes födda klarade sig bäst. Det sistnämnda förhållandet skiljer sig också åt jämfört med forskargruppen där skillnaden mellan de tidigt invandrade och de inrikes födda var marginell för båda könen. Att det sedan är de sent invandrade som klarade sig sämst är inte förvånande eftersom detta är genomgående oavsett utbildningsnivå.

En däremot närmast »chockerande« skillnad framkommer vid en jämförelse mellan de sent invandrade med forskarutbildning och de inrikes födda med endast grundskoleutbildning. Trots den stora skillnaden i utbildningsnivå är skillnaden i förvärvsintensitet näst intill marginell. Till exempel hade förvärvsintensiteten sjunkit till 78 procent 1993 för den sent invandrade manliga forskarutbildade gruppen vilket motsvaras av samma siffra för de grundskoleutbildade inrikes födda männen. Utbildning kan visserligen betala sig på individnivå, men på aggregerad nivå står det klart att sent invandrade måste ha forskarutbildning för att klara sig på arbetsmarknaden på samma sätt som lågutbildade inrikes födda individer.

Siffror för de två övriga utbildningsgrupperna redovisas inte då utvecklingen följer liknande mönster som för dem med grundskoleutbildning. Dock med skillnaden att nivåerna av förvärvsintensitet ligger högre vid varje given tidsperiod ju högre utbildningsnivån är.

Betydelsen av anställningstid

Vi har nu sett att kön, utbildning och födelseland har effekt på hur förvärvsintensiteten utvecklats under såväl lågkonjunkturen som högkonjunkturen under 1990-talet. Genomgående gäller att de inrikes födda klarade sig bättre än de två övriga grupperna, men framför allt att de sent invandrade individerna drabbades avsevärt hårdare än de två övriga grupperna.

Att tiden en individ har varit på arbetsmarknaden har betydelse för risken att bli arbetslös är inte förvånande då etablerade kontaktnät och erfarenheter gör det lättare att få andra arbeten.¹ Vidare gör LAS och dess turordningsregler att det är fördelaktigt att ha arbetat på samma arbetsställe under en längre tidsperiod i tider av nedskärningar. Detta innebär att en förklaring till ovanstående utfall kan vara att invandrare generellt har kortare anställningstid än inrikes födda och därmed är mindre integrerade på den svenska arbetsmarknaden. De sent invandrade skulle följaktligen vara mer sårbara i och med att de inte haft möjlighet att delta på den svenska arbetsmarknaden på samma sätt som inrikes födda. Frågan är om denna hypotes stämmer och om det finns skillnader i anställningstid mellan undersökningsgrupperna som kan förklara de sent invandrades utslagning i arbetslivet?

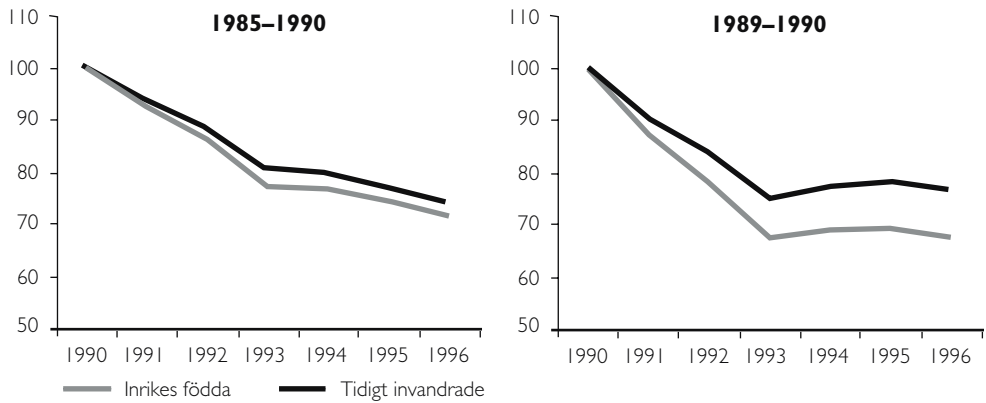
I syfte att kunna göra en belysa detta har undersökningsgrupperna delats in i två undergrupper. Dels de som haft anställning under perioden 1985–1990 och dels de som haft anställning under perioden 1989–1990 *på samma arbetsställe*. De som invandrade sent kan av naturliga skäl inte ha varit anställda 1985–1990 och behandlas därför för sig. Denna grupp jämförs med övriga efter en anställningsperiod 1989–1990 och dessutom inom gruppen med om de arbetat upp till tre år på samma arbetsställe.

---

¹ Undantaget är individer som närmast sig pensionsåldern då det har visat sig att de haft svårt att få nytt arbete i en situation av arbetslöshet.

Diagram 18 & 19

Andel män som arbetat på samma arbetsställe 1985–1990 resp. 1989–1990 och deras fortsatta arbetskraftsdeltagande 1990–1996.

Av tekniska skäl har det inte varit möjligt att jämföra grupper med längre anställningstid än fem år. Ett allmänt problem med detta är att vi inte vet om en individ varit anställd på samma arbetsställe innan 1985 vilket i realiteten gör att en individ kan ha varit anställd på samma arbetsställe under en längre tidsperiod än fem år. Det innebär inte något stort problem om det är så att fördelningen är lika mellan grupperna inrikes födda och tidigt invandrade, men om så inte är fallet kan det påverka resultaten. Det finns dock ingen anledning att anta att så skulle vara fallet i någon större utsträckning.²

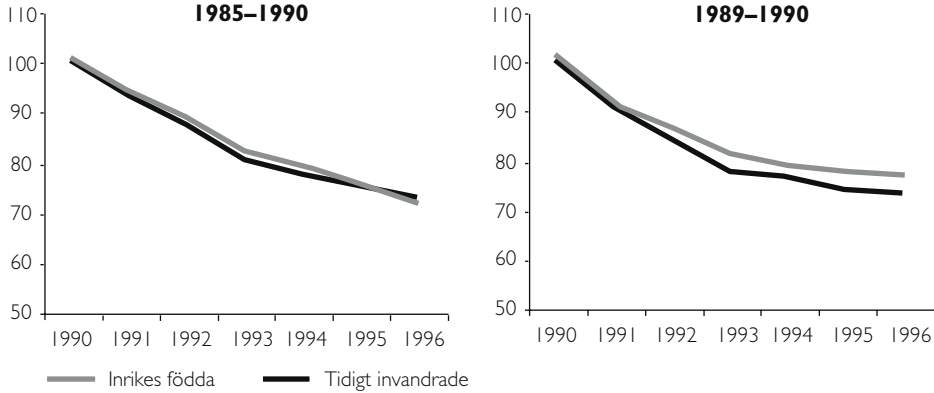
Tidigt invandrade

Låt oss börja med att studera männen. Diagram 18 visar att skillnaden mellan de tidigt invandrade som arbetat minst fem år på samma arbetsställe och de inrikes födda är marginell. Av de tidigt invandrade förvärvsarbetade 78 procent fortfarande under lågkonjunkturåret 1993 jämfört med 81 procent av de inrikes födda. År 1996 hade andelen förvärvsarbetande sjunkit till 72 procent för tidigt invandrade och till 74 procent för inrikes födda. Initialt verkar det som att anställningstiden är av betydelse då vi i annat fall skulle få skillnader mellan de två grupperna som motsvarar skillnaden i förvärvsintensitet i grupperna som helhet.

2 Då mätperioden infaller i november varje år är det teoretiskt möjligt att individer faktiskt bytt arbete under året för att sedan ha återvänt till sitt ursprungsarbete under perioden november till november. Även om det är möjligt är det inte särskilt troligt att det skulle röra sig om ett större antal individer eller att de få det handlar om skulle förändra resultaten.

Diagram 20 & 21

Andel kvinnor som arbetat på samma arbetsställe 1985–1990 resp. 1989–1990 och deras fortsatta arbetsdeltagande 1990–1996.

Om vi undersöker de som endast arbetat ett år ser vi att situationen ser något annorlunda ut. Diagram 19 visar att andelen förvärvsarbetande bland de tidigt invandrade är lägre än bland de inrikes födda. År 1993 förvärvsarbetade 68 procent av de tidigt invandrade jämfört med 75 procent av de inrikes födda. År 1996 var andelen förvärvsarbetande bland de tidigt invandrade fortfarande 68 procent medan den hade ökat till 77 procent bland de inrikes födda. Som synes tenderade de tidigt invandrade männen att ha drabbats hårdare under lågkonjunkturen än deras inrikes födda motsvarighet givet att de endast arbetat ett år på samma arbetsställe.

Finns det då någon könsskillnad? Diagram 20 visar att 80 procent av de tidigt invandrade kvinnorna hade förvärvsarbete 1993 jämfört med 82 procent av de inrikes födda kvinnorna. År 1996 hade andelarna sjunkit till 73 respektive 72 procent. Med andra ord, skillnaden mellan de tidigt invandrade kvinnorna och de inrikes födda kvinnorna var marginell precis som för motsvarande grupper av män.

Tittar vi istället på diagram 21 ser vi också att precis som för männen drabbades de tidigt invandrade kvinnorna, som endast varit anställda under ett år, hårdare än de inrikes födda kvinnorna, även om skillnaden mellan grupperna är något mindre än bland männen.

År 1993 hade 77 procent av de tidigt invandrade kvinnorna fortfarande förvärvsarbete medan siffran var 81 procent för de inrikes födda kvinnorna, vilket fram till 1996 sjönk till 72 respektive 77 procent i de båda grupperna.

Sysselsättningsutvecklingen var likartad för både tidigt invandrade och inrikes födda både vad det gäller kvinnor och

män bland de som varit anställda minst fem år på samma ställe. Detta är dock inte fallet för invandrargruppen som endast varit anställda under ett år på samma arbetsställe. I det fallet står det klart att invandrargruppen klarade sig något sämre än den inrikes födda.

Frågan är hur dessa resultat ska tolkas? En möjlig förklaring är att det rör sig om diskriminering. LAS inbegriper lite förenklat principen »först in sist ut«. Det betyder att sannolikheten att bli arbetslös minskar när anställningstiden ökar givet att vi inte räknar med olika risker inom olika branscher osv. Med andra ord är det rimligt att skillnaden i utfall mellan invandrare och inrikes födda som varit anställda minst fem år inte är större än vad den är då dessa individer tenderade att »sitta säkert« i skydd av LAS under förutsättning att inte företaget, hela avdelningen eller liknande helt läggs ned.

De individer som endast varit anställda i ett år åtnjuter naturligt nog inte samma skydd av LAS som de som varit anställda under längre tid, vilket också återspeglas i de högre arbetslöshetsnivåerna för de som varit anställda endast ett år. Intressant är dock att såväl invandrarkvinnorna som männen drabbades hårdare än de inrikes födda. Detta kan vara ett utslag av diskriminering. Med andra ord, när invandrarna inte lagligen skyddas av LAS är de lättare att sparka. Möjligt är också att turordningsreglerna i större utsträckning förhandlas bort av parterna när det gäller invandrare, vilket gör att anställningstiden inte skyddar invandrare i samma uträkning som inrikes födda.

Fördjupade studier är en nödvändighet för att ytterligare klarlägga detta då skillnader inom olika branscher osv. bör undersökas för att skapa ytterligare klarhet. Risken att diskriminering är en faktor som är av betydelse kan dock i nuläget inte negligeras.

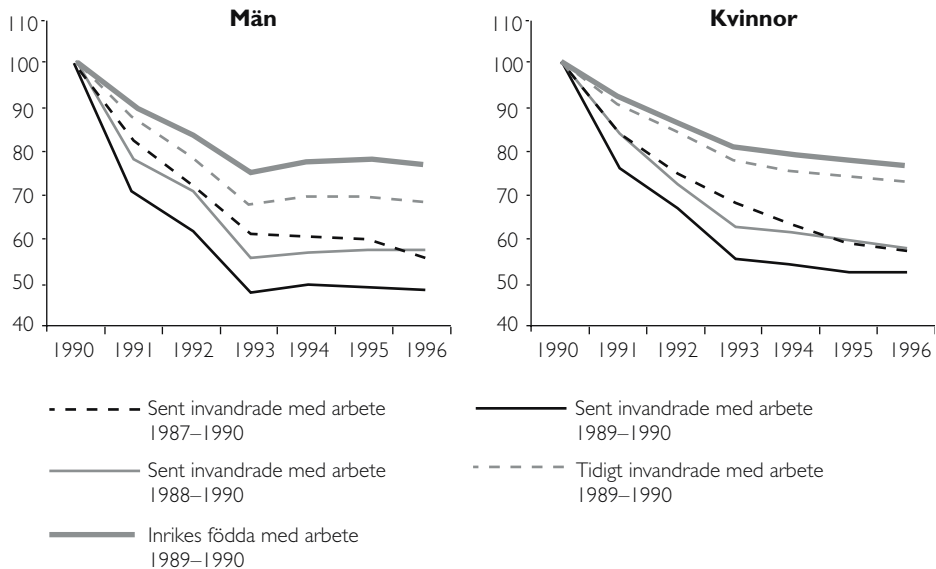
Sent invandrade

Tidigt invandrade klarade sig sämre vid kortare anställningstid än vad inrikes födda gjorde. Givet detta och vad som framkommit tidigare om de nyanlända invandrarna är det rimligt att anta att förhållandet mellan dem och de inrikes födda ser ut på liknande sett beroende av anställningstid. Låt oss nu fokusera på detta.

Då de invandrare som anlant sent till Sverige inte kan ha varit anställda på samma företag (eller över huvud taget i Sverige) i fem år fram till och med 1990 har de delats in i tre grupper. De som varit anställda i tre (1987–90), två (1988–90) respektive ett år (1989–90) på samma arbetsställe. Man bör notera att andelen sent invandrade individer som faktiskt

Diagram 22 & 23

Andel sent invandrade män resp. kvinnor efter antal anställningsår på samma arbetsställe.

varit anställda ett, två eller tre år på samma arbetsställe är försvinnande liten. Endast 17 procent av männen och 20 procent av kvinnorna hade varit det 1990. Även om det må vara naturligt att få individer ur denna grupp varit anställda i tre år beroende av att perioden sammanfaller med tidpunkten för deras invandring till Sverige är det värt att notera att endast 12 procent av männen respektive 14 procent av kvinnorna varit anställda ett år på samma arbetsställe, vilket ytterligare torde indikera en extremt svag arbetsmarknadsförankring.

Diagram 22 visar tydligt att de sent invandrade männen förvärvsintensitet är avsevärt lägre än såväl de inrikes föddas som de tidigt invandrade männen. Till exempel var mindre än hälften av de sent invandrade männen som arbetat ett år på samma ställe i förvärvsarbete 1993 jämfört med 75 procent av de inrikes födda männen. Anställningstiden är av fundamental betydelse då längre anställningstid ger lägre risk att hamna utanför arbetsmarknaden under tidsperioden även om risken i sig är stor i absoluta tal mätt för gruppen sent invandrade.

Det mest anmärkningsvärda är dock att de inrikes födda som endast arbetat ett år på samma arbetsställe klarar sig avsevärt bättre än gruppen sent anlända invandrare som arbetat tre år på samma arbetsställe. Låt oss först se om detta förhållande ser likadant ut för kvinnorna innan går vidare.

Diagram 23 visar att förhållandet mellan de olika grupperna ser ungefär likadant ut som för männen, även om de olika sent

invandrade grupperna av kvinnor generellt klarade sig lite bättre än deras manliga motsvarigheter. En liten skillnad finns i att gruppen sent invandrade kvinnor som varit anställda i två år är mer snarlik de som varit anställda i tre år än vad fallet var för motsvarande grupper av män.

Fakta kvarstår dock att inrikes födda som endast arbetat ett år på samma arbetsställe har högre förvärvsintensitet under perioden än de sent invandrade trots dessas längre anställningstid på samma arbetsställe.

Det är viktigt att påpeka att åldersfördelningen mellan grupperna skiljer sig åt, de sent invandrade har lägre medelålder än de inrikes födda vilket gör att skillnaderna troligen blir något mindre än om ålder konstanthålls. Åldersskillnaderna kan dock inte förklara hela den skillnad vi sett. En annan förklaring skulle kunna ha varit att invandrargruppen arbetade inom näringsgrenar som var mer konjunkturkänslig under tidsperioden. Denna förklaring är dock inte möjlig då de tre grupperna har samma näringsgrenssammansättning. En annan möjlighet kan vara att invandrarna i högre utsträckning lämnade sina arbeten frivilligt till förmån för till exempel studier än de inrikes födda gjorde. Denna förklaring verkar dock vara mindre trolig med tanke på att andelen individer som totalt sett slutar ett arbete till förmån för t.ex. arbetslöshet är försvinnande liten.

Ett mycket möjligt scenario är etnisk diskriminering. Det vill säga att arbetsgivarna under perioden av lågkonjunktur (det är framför allt under den perioden som utfallet ter sig markant olika för de olika grupperna) prioriterar inrikes födda arbetstagare. Det skulle betyda att arbetsgivarna utnyttjade de möjligheter som finns att kringgå turordningsreglerna och då främst när det gäller invandrarna. Visserligen skulle arbetsgivarna kunna utnyttja möjligheten att hävda att vissa individer inte har tillräckliga kvalifikationer för fortsatt anställning och därmed kan sägas upp vid nedskärningar. Det verkar dock inte troligt då utbildningsnivån i gruppen sent invandrade inte skiljer sig markant åt från den inrikes födda gruppen. Det är dock möjligt att anställningsformen skiljer sig åt mellan de sent invandrade och den inrikes födda gruppen på ett sådant sätt att de förstnämnda i större utsträckning har olika typer av lösare anställningsform medan de inrikes födda har tryggare anställningsform som tillsvidareanställning i högre utsträckning. Det skulle i så fall kunna förklara skillnaderna, men skulle å andra sidan innebära att arbetsgivarna att t.ex. tillsvidareanställa inrikes födda. Ett sådant handlande är möjligt och innebär i så fall att turordningsreglerna användes på ett helt godtagbart sätt. Men om det är på det sättet innebär det dock att man med all sannolikhet kringgår lagen om åtgärder mot etnisk diskriminering i arbetslivet vid nyrekryteringar.

Alternativ till förvärvsarbete

Det är möjligt att turordningsreglerna har haft en viss effekt för att skydda de tidigt invandrade som varit anställda längre tid från arbetslöshet. Vi såg dock att invandrare (både sent och tidigt anlända) som varit anställda kortare tid inte åtnjöt samma skydd som den motsvarande inrikes födda gruppen. Vi har också sett att de båda invandrargrupperna generellt sett hade lägre förvärvsintensitetstal under perioden än vad den inrikes födda gruppen hade. Även om vi vet att arbetslösheten var/är högre bland invandrare än för inrikes födda är det klart att samtliga individer som upphörde att förvärvsarbeta under perioden inte blev arbetslösa. Dessa individer som inte blev arbetslösa kan eventuellt skilja sig från varandra. Låt oss följaktligen avsluta studien med att undersöka några alternativ till förvärvsarbete under perioden.

Egna företagare

Invandrade är överrepresenterade som egna företagare (SOU, 1996).¹ Vad detta sedan beror på råder det delade meningar om. Ekberg och Hammarstedt (1999) har undersökt fyra hypoteser till varför invandrare startat företag. De kommer fram till att traditioner i det egna ursprungslandet är av viss betydelse samt det inte finns något stöd för hypotesen att efterfrågan på invandrarspecifika tjänster från individer med samma ursprung skulle göra invandrare mer benägna att bli egenföretagare. De visar vidare att graden av egenföretagande ökar med vistelsetid samt att det är osäkert om det finns något samband mellan arbetslöshet och benägenheten att starta företag bland invandrare.

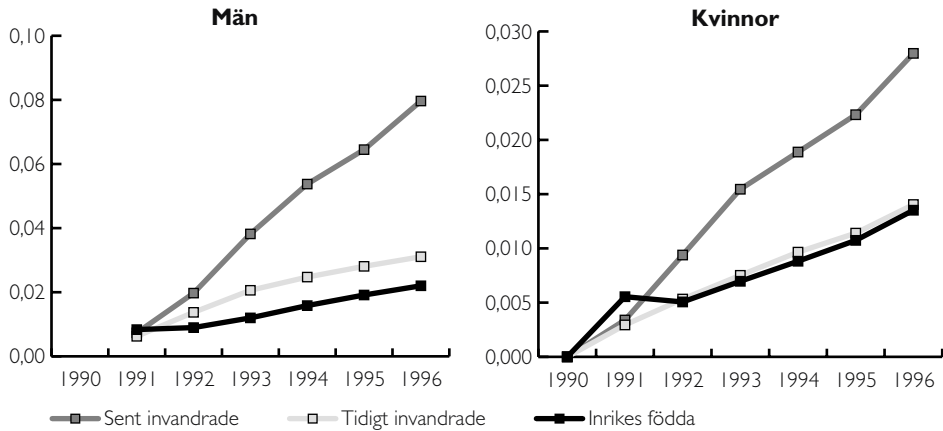
Begränsningarna i de data som används gör det omöjligt att förklara orsakerna till överrepresentationen av egenföretagande

---

¹ Egna företagare ingår som förvärvsarbetande i tidigare analyser givet att de ändrade status från anställd till egen företagare under undersökningsperioden.

Diagram 24

Andelen egna företagare 1990–1996.

bland invandrare. Det är dock möjligt att undersöka om det finns skillnader mellan grupperna bland dem som förvärvsarbetade 1990. Diagram 24 visar att andelen som startat eget företag under undersökningsperioden är större bland invandrare av båda könen och att de invandrare som kom sent till Sverige har varit mest angelägna om att starta egna företag under perioden.

Resultaten bör tolkas med en viss försiktighet då andelen som faktiskt startade egna företag är liten. Vidare kan det, som sagt, inte utläsas varför individer i de olika grupperna startade egna företag under tidsperioden, bland annat därför att vi inte vet om de som startade egna företag var arbetslösa en period innan företagandet eller inte. Vi vet dock att individer från den grupp som löpte avsevärt störst risk att hamna utanför arbetsmarknaden också är den grupp individer som var mest benägna att starta egna företag. Självfallet är det möjligt att det är ett resultat av arbetslösheten eller risken att bli arbetslös som tvingade individerna att starta egna företag. Även om Ekberg och Hammarstedt (1999) inte kunde bekräfta detta samband måste vi komma ihåg att deras slutsats bygger på data från perioden innan massarbetslösheten, vilket gör att situationen kan ha kommit att förändras i och med arbetslöshetens utbredning till grupper som tidigare inte varit utsatta av arbetslöshet.

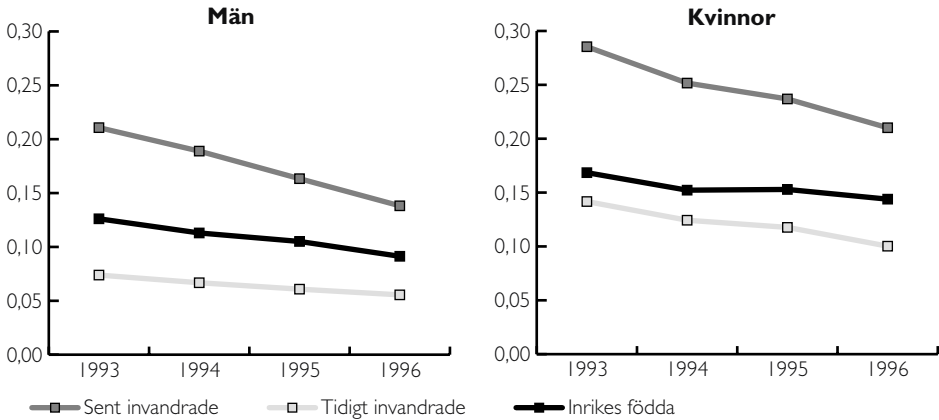
Studerande

Om nu den grupp som uppvisade de lägsta förvärvsintensitetstalen också var den grupp av individer som var mest benägna att starta egna företag är då frågan hur det ser ut när det gäl-

Diagram 25

Andelen ej förvärvsarbetande som studerade 1990–1996.

ler ett annat alternativ till förvärvsarbete, nämligen utbildning. Tillgängligheten av utbildningsdata begränsas till åren från och med 1993, vilket gör det omöjlig att studera hela undersökningsperioden.

Diagram 25 visar att de ej förvärvsarbetandes benägenhet att studera var klart större bland sent invandrade än bland inrikes födda som i sin tur ligger något högre än de tidigt invandrade.

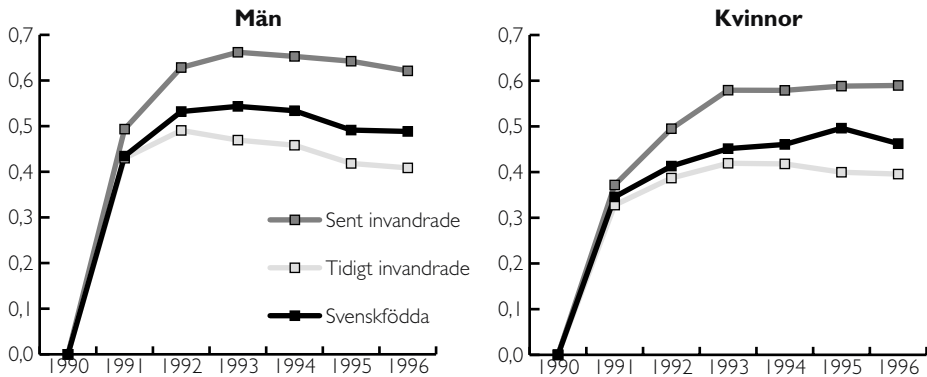
Att andelen studerande avtar under åren 1993 till 1996 är inte förvånande då vi vet att utbildning tenderar att fungera som en arbetsmarknadsåtgärd i tider av lågkonjunktur där sedan de som mer eller mindre tvingats till studier återgår till arbetsmarknaden när utsikterna till arbete förbättras. Detta samband torde också bekräftas av att antalet ansökningar till högskola och universitet sjunker under perioder av högkonjunktur, vilket visade sig så sent som förra året (år 2000).

Det finns flera eventuella förklaringar till resultatet som framgår i diagram 25. Vilken typ av utbildning som döljs bakom dessa siffror är till exempel inte känd. Med andra ord är det möjligt att de nyanlända invandrarna i större utsträckning än de andra två grupperna har tvingats till utbildningar i syfte att komplettera sina tidigare utländska utbildningar till motsvarande svensk utbildning. En annan förklaring kan vara att invandrare har behov av att förbättra sina kunskaper i svenska språket genom studier.

Skillnaden kan dock inte förklaras av att invandrarna har lägre utbildningsgrad än de inrikes födda. Detta då fördelningen av utbildning inom de olika grupperna är relativt lika varandra, även om individer med endast förgymnasial utbildning är något vanligare förekommande i de båda invandrargrupperna. Vi

Diagram 26

Andel som erhåller arbetslöshetsersättning och ej förvärvsarbetar under året, 1990–1996.

måste dock vara medvetna om att uppgifter om utbildningsnivå saknas i större utsträckning bland invandrarna vilket gör att små skillnader i utbildningsnivåer mellan grupperna inte ska övertolkas.

En annan tänkbar förklaring är helt enkelt att utbildning kan användas som en alternativ försörjningskälla. Merparten av utbildningarna i Sverige är som bekant studiemedelsberättigande vilket gör det möjligt för individer, som annars saknar möjligheter till inkomst vid arbetslöshet, annat än via socialbidragssystemet, att använda studier som en alternativ försörjningskälla. Det torde också vara vanligare bland sent invandrade än för individer från de två övriga grupperna då de på grund av vistelsetiden i landet inte har haft lika stor möjlighet att arbeta ihop den tid som behövs för att få ersättning via arbetslöshetsförsäkringssystemet.

Även ålderssammansättningen i de tre undersökningsgrupperna kan ha betydelse. Speciellt eftersom den sent invandrade gruppen har lägre medelålder vilket kan inverka då det generellt sett är vanligare att studera i yngre år. För att möjliggöra vidare tolkningar krävs dock fördjupade analyser av till exempel vilken typ av utbildning som individer från de olika grupperna deltog i under tidsperioden.

Arbetslöshetsersättning

De sent invandrade var mest benägna både att starta egna företag och att studera både vad det gäller kvinnor och män. En ytterligare intressant sak att fokusera på är i vilken utsträckning individer utanför arbetsmarknaden har erhållit arbetslöshetsersättning under perioden.

Diagram 26 visar att andelen ej förvärvsarbetande som erhöll arbetslöshetsersättning någon gång under året var större bland sent invandrade för både kvinnor och män under tidsperioden 1991 till och med 1996. Drygt 30 procent av de icke förvärvsarbetande sent invandrade männen erhöll *inte* arbetslöshetsersättning under högkonjunkturåren. Motsvarande siffror för de tidigt invandrade och de inrikes födda var cirka 55 respektive 50 procent. Generellt sett ligger nivåerna för kvinnorna något lägre än för männen vad det gäller erhållandet av arbetslöshetsersättning.

Resultaten är mycket intressanta om vi har i åtanke att de sent invandrade också var mer benägna att studera och då inte har möjlighet att uppbära arbetslöshetsersättning. Det är därmed möjligt att de sent invandrade i större utsträckning faktiskt blev uppsagda under perioden än vad som var fallet i de andra grupperna. Det kan finns skillnader mellan grupperna vad det gäller möjligheterna att faktiskt erhålla arbetslöshetsersättning då uppfyllandet av det s.k. medlemsvillkoret (medlemskapet i arbetslöshetskassan) kan variera mellan grupperna. Även om det gick inte att undersöka detta i denna studie ter det sig inte troligt att så skulle vara fallet. I varje fall är det inte troligt att de sent invandrade i högre utsträckning skulle vara berättigade till a-kassa än de inrikes födda beroende på vistelsetiden.

Observera också att ovanstående siffror inte inkluderar deltagande i arbetsmarknadsåtgärder eller till exempel erhållandet av starta eget-bidrag vilket kan tyda på att de sent invandrade i mindre utsträckning än de inrikes födda deltog i arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Om vi istället väljer att fokusera på individer som både förvärvsarbetade och erhöll arbetslöshetsersättning under året blir utfallet något annorlunda. Kriteriet för att vara med i undersökningsgrupperna var bland annat att individen skulle vara förvärvsarbetande i november 1990 vilket innebär att det är möjligt att individer hade arbetslöshetsersättning någon gång under året. Om grupperna jämförs med avseende på männen för 1990 var andelen cirka 4 procent för alla grupperna som både arbetade och uppbar arbetslöshetsersättning. Bland männen var alltså positionen på arbetsmarknaden liknande för de tre grupperna innan konjunktturnedgången. År 1992 hade detta förhållande ändrats betydligt då andelen som både förvärvsarbetade och erhöll arbetslöshetsersättning låg kvar på 4 procent för de inrikes födda medan det för den tidigt invandrade gruppen hade ökat till 6 procent och för gruppen med sent invandrade individer till hela 12 procent. När det gäller kvinnorna såg situationen något annorlunda ut då deras initiala andelar var något högre och ökningen för de sent invandrade kvinnorna var inte lika markant som för männen. Vidare var också andelen

bland inrikes födda kvinnor lika stor som bland tidigt invandrade kvinnor. Följaktligen ser det ut som att de presenterade skillnaderna i till exempel förvärvsintensitet inte är överskattade utan snarast underskattade då de verkar dölja en högre andel deltidsarbetslösa i, framför allt, den sent invandrade gruppen. Det kan också bero på att de sent invandrade har lösare anställningsform i form av vikariat eller liknande. Det betyder att de används vid behov och är arbetslösa någon gång under året.

Avslutande diskussion

Denna studie har jämfört invandrare och inrikes födda med avseende på hur de har klarat sig på arbetsmarknaden under perioden 1990 till och med 1996. Studien har fokuserat på individer som hade förvärvsarbete 1990. Tre grupper har studerats. En grupp som består av tidigt invandrade, det vill säga individer som invandrade mellan åren 1968 och 1974, när arbetskraftsinvandring var den vanligaste orsaken till invandring till Sverige. En grupp sent invandrade, det vill säga individer som invandrade under perioden 1987 till 1990, en period dominerad av flyktinginvandring. Samt slutligen en grupp individer födda i Sverige.

Denna studie visar att det fanns skillnader mellan grupperna då det gäller såväl inom vilken sektor de arbetade som skillnader mellan de två invandrargrupperna med avseende på inom vilken näringsgren de arbetade. Vidare visar studien att det fanns betydande löneinkomstskillnader där de sent invandrade hade den sämsta löneinkomstutvecklingen under hela undersökningsperioden.

Det huvudsakliga syftet med studien var dock att undersöka om det fanns skillnader mellan de tre grupperna i hur de klarade sig på arbetsmarknaden och i vilken grad anställningstiden på samma arbetsställe samt utbildningsnivån kan förklara eventuella skillnader mellan grupperna.

Inrikes födda uppvisade avsevärt högre grad av förvärvsintensitet under lågkonjunkturperioden 1991 till 1993 än vad fallet var för de sent invandrade och något högre än tidigt invandrade. Sysselsättningsutvecklingen mellan 1994 till 1996 var dock likartad för de tre grupperna. Denna utveckling var också relativt likartad för både kvinnor och män och relationen mellan grupperna var relativt oberoende av utbildningsgrad.

Att invandrare som har kommit in på arbetsmarknaden klarar sig avsevärt sämre än de inrikes födda måste vara oroande, speciellt med de stora skillnaderna mellan de sent invandrade

och de inrikes födda. Att invandrare i större utsträckning står utanför arbetsmarknaden än inrikes födda individer är kanske inte förvånande då eventuella språksvårigheter, förlust av humankapital i samband med migrationen, väntan på att erhålla uppehållstillstånd med mera är hinder som visserligen kan brytas ned med aktiva åtgärder, men som aldrig kommer att försvinna helt. Det gör att en viss tröskeleffekt alltid kommer att existera. I denna studie har dock *endast* individer som faktiskt hade kommit in på den svenska arbetsmarknaden, de förvärvsarbetade under 1990, undersökts, vilket gör att tröskel-effekten torde vara i stort minimerad. Trots det drabbades alltså invandrare, och framför allt sent invandrade, avsevärt hårdare av lågkonjunkturen under 1991 till 1993.

Även om tidigt invandrade klarade sig något sämre än de inrikes födda så är det framför allt skillnaden mellan de sent invandrade och de inrikes födda som är uppseendeväckande. Frågan är hur detta skulle kunna åtgärdas när det visar sig att inte ens hög utbildning gör någon direkt skillnad. Graden av förvärvsintensitet är högre för individer med hög utbildning, men de forskarutbildade sent invandrade klarade sig endast marginellt bättre än inrikes födda med endast grundskoleutbildning. Även om utbildning kan vara viktig ur individperspektivet kvarstår det faktum att högutbildade invandrades utbildning betalar sig så dåligt i relation till de inrikes föddas.

Det fanns också skillnader i förvärvsintensitet beroende av invandrarnas ursprungsland. Invandrare från Norden och Europa klarade sig generellt sett bättre än individer från andra regioner såsom Afrika och Asien, även om detta inte gällde bland de tidigt invandrade kvinnorna. Dessa skillnader överrenstämmer med tidigare forskning (se t.ex. Ekberg, 1993).¹ Vid konjunkturuppgången 1994 till 1996 var skillnaderna mellan de inrikes födda och utrikes födda med olika ursprungsländer var mycket små. Denna likartade sysselsättningsutveckling under perioden 1994–1996 kan initialt tyckas vara positiv, men man får inte glömma att invandrarna i mycket högre utsträckning stod utanför arbetsmarknaden under lågkonjunkturperioden, vilket gör att deras representation av potentiella individer som kan återanställas under den efterföljande perioden borde varit större än inrikes födda. Om de som återanställs ska vara jämnt

1 Även om begreppet kulturell distans är oerhört problematiskt då det inte går att fylla med innehåll så ligger det nära till hands när det gäller skillnaderna beroende av födelseland. Oavsett kulturell distans eller inte så är det troligt att arbetsgivarnas *föreställningar* om kulturell distans faktiskt har en betydelse i detta fall. Se Lange och Westin (1993) för ett hårt kritiserat försök att mäta kulturell distans (de kallar det dock social distans).

fördelade över alla grupper borde skillnaden under perioden 1994–1996 vara mer accentuerad till invandrarnas fördel än vad som nu är fallet. Med andra ord, även dessa siffror kan tolkas som en indikation på den svenska arbetsmarknadens oförmåga att fungera etniskt neutralt.

Frågan om vilken betydelse tidigare integration på den svenska arbetsmarknaden har för de olika gruppernas fortsatta deltagande på arbetsmarknaden under framför allt lågkonjunkturen är lite svårtolkat.

Anställningstid har generellt sett avgörande betydelse. Längre anställningstid på samma arbetsställe fungerar som ett skydd mot arbetslöshet för alla grupper av individer under undersökningsperioden. En möjlig förklaring till skillnaderna i graden av förvärvsintensitet mellan de olika grupperna är invandrarnas anställningstid. Det vill säga att invandrarna, och framför allt de sent invandrade, har en svagare förankring på arbetsmarknaden än de inrikes födda kan förklaras av kortare anställningstider. De skulle då inte åtnjuta samma skydd i form av till exempel turordningsreglerna. Anställningstiden visade sig vara av betydelse för alla grupper. Längre anställningstid på samma företag medförde högre sannolikhet att vara förvärvsarbetande under perioden. Det som dock är uppseendeväckande att sent invandrade trots längre anställningstid än inrikes födda slogs ut i större utsträckning. De sent invandrade löpte högre risk att stå utanför arbetsmarknaden än inrikes födda trots att de sent invandrade varit anställda längre tid på samma arbetsställe än inrikes födda. Detta mönster gäller också om vi jämför tidigt med sent invandrade.

Vi kan inte med säkerhet fastställa vad denna skillnad – som inte kan förklaras av anställningstid – beror på. Det finns flera möjliga förklaringar. Olika anställningsformer för olika grupper, frivilliga uppsägningar och så vidare. Även om det kan finnas andra förklaringar verkar det som att turordningsreglerna inte utgör ett skydd för invandrare i lika hög grad som inrikes födda, speciellt inte för de nyanlända invandrare.

Även om vi inte vet anledningen till att invandrare trots längre anställningstid riskerar att slås ut ur arbetslivet är frågan inför framtiden vad som kommer att hända i och med den ökade uppluckring av turordningsreglerna som infördes första januari 2001. Möjligen har vi inte heller sett effekterna fullt ut av de förändrade reglerna om visstidsanställningar, vilket skulle kunna vara extra problematiskt då Sverige redan 1994 hade några procentenheter fler visstidsanställda i arbetskraften än genomsnittet inom OECD (Levin, 1998). Knocke (2000) menar att det är Sveriges ekonomiska situation och arbetsmarknadens struktur som är avgörande för hur framgångsrik invandrades integration är (se också Dörr och Faist, 1997). Om vi med en

form av integration menar deltagande på arbetsmarknaden har vi sett bevis på att Sveriges ekonomiska situation är avgörande. När det sedan gäller arbetsmarknadens struktur verkar det alltså rimligt att anta att en försvagning av anställningsskyddet, baserad på resultatet av denna studie, riskerar att ytterligare försämra invandrarnas ställning på arbetsmarknaden. Det behövs dock flera studier som behandlar invandrare i arbetslivet innan vi kan drar några säkra slutsatser om effekterna av turordningsreglerna. Vi kan relativt snart se om samma mönster upprepas i och med att den svenska ekonomin visar tecken på avmattning.

Det ska tilläggas att förändringen i lagen om etnisk diskriminering som genomfördes 1999 där bevisbördan flyttats från arbetstagaren till arbetsgivaren möjligen kan få positiva effekter på invandrades förvärvsintensitet. Speciellt om det är så att en av förklaringarna till att anställningstid inte skyddar sent invandrade lika bra som inrikes födda ligger i diskriminerande anställningsvillkor.

Resultaten i denna studie pekar klart i riktning mot att diskrimineringen på arbetsmarknaden kanske är än mer utbredd än vad vi har velat föreställa oss. Vi vet sedan tidigare att invandrare har svårare att komma in på den svenska arbetsmarknaden under såväl hög- som lågkonjunkturer. Det är visserligen ett problem, men brukar viftas bort med förklaringar om tröskeffekter och brist på kulturellt kapital, vilket gör att problemet möjligen kan tolkas i något mindre problematiska termer. Här har dock endast individer som redan hade trätt in på den svenska arbetsmarknaden studerats, vilket gör att de stora skillnaderna i utfallet som belysts inte kan negligeras. Det kan inte heller förklaras bort med den sämre förankring som huvudsakligen sent invandrade bevisligen har. Att de faktiskt varit anställda längre än de inrikes födda verkar inte ha någon betydelse eftersom de ändå uppvisade högre risk att hamna i arbetslöshet.

Visserligen har arbetslösheten bland invandrare minskat i högre takt än bland inrikes födda under de senaste åren. Vi befinner oss i en exceptionell högkonjunktur, vilket innebär att antalet anställningsbara individer med svensk bakgrund minskar hela tiden samtidigt som invandrarna är överrepresenterade bland de anställningsbara. Det gör det avsevärt svårare för svenska arbetsgivare att bibehålla specifika etniska preferenser. Problemet är att vi nu börjar skönja tecken på att nästa lågkonjunktur närmar sig och med den kommer sannolikt arbetslöshetstalen att stiga. Det blir intressant att se om arbetsgivarna handlar på samma sätt som under lågkonjunkturen i början av 1990-talet. Med hänvisning till den presenterade studien finns det stark anledning att misstänka att det är först och främst inrikes födda individer som kommer att gynnas vid uppsägningar.

Slutsatser

- Hälften av de sent invandrade stod utanför arbetsmarknaden 1993 jämfört med en femedel av de inrikes födda.
- Under konjunkturuppgången mellan 1994 till 1996 ser utvecklingen likartad ut för alla tre grupperna vad det gäller förvärvsintensitet.
- Invandrare från Europa, med undantag av kvinnor som invandrade tidigt, klarade sig bättre under perioden än vad invandrare från utomeuropeiska länder gjorde.
- Den sent invandrade gruppen med forskarutbildning drabbades lika hårt av arbetslöshet som de inrikes födda med endast grundskoleutbildning.
- Sent invandrade blev i högre utsträckning arbetslösa än inrikes födda trots tre års anställningstid på samma företag jämfört med endast ett års anställningstid bland de inrikes födda.

Källförteckning

- AKU (1997) *Arbetskraftsundersökningen. Årsmedeleltal 1996*. Stockholm: SCB.
- Berggren, Katarina (2000) *Arbetsmarknaden för Utomnordiska Medborgare*. Arbetsmarknadsstyrelsen, URA 2000:5.
- Dörr, Silvia och Faist, Thomas (1997) »Institutional Conditions for the Integration of Immigrants in Welfare States: A Comparison of the Literature on Germany, France, Great Britain and the Netherlands«. *European Journal of Political Research*. Vol. 31. pp.401-426.
- Ekberg, Jan (1992) *Inkomstutveckling för Invandrare*. Rapporter från Högskolan i Växjö.
- Ekberg, Jan (1993) *Geografisk och Socioekonomisk Rörlighet bland Invandrare*. ERU Rapport 1993:78.
- Ekberg, Jan och Hammarstedt (1999) »Egenföretagare bland Invandrare«. *Arbetsmarknad och Arbetsliv*, Vol. 5(3), pp. 207-217.
- Ekberg, Jan och Gustafsson, Björn (1995) *Invandrare på Arbetsmarknaden*. Stockholm: SNS.
- Esping, Hans (1995) *Dags för en Ny Migrationspolitik*. Stockholm: SNS.
- Gustafsson, Björn (1999) »Inkomstkällor«. I Socialstyrelsen (1999) *Social och Ekonomisk förankring bland Invandrare från Chile, Iran, Polen och Turkiet*. Invandrades Levnadsvillkor 2, SoS Rapport 1999: 9.
- Häll, Lars (1997) »Invandrarnas Levnadsförhållanden«. *Välfärd och Ojämlighet i 20-årsperspektiv 1975-1995*. SCB-Rapport Nr 91.
- Knocke, Wuokko (2000) »Integration or Segregation? Immigrant Populations Facing the Labour Market in Sweden. *Economic and Industrial Democracy*, Vol. 21, pp. 361-380.
- Lange, Anders och Westin, Charles (1993) *Den Mångtydiga Toleransen*. Stockholm: Centrum för invandrarforskning.
- Le Grand, Carl och Szulkin, Ryszard (1999) »Invandrarnas Löner i Sverige. Betydelsen av Vistelsetid, Invandrarland och Svensk Skolgång«. *Arbetsmarknad och Arbetsliv*, Vol. 5 (2) pp. 89-110.
- Leiniö, Tarja-Liisa (1984) *Inte Lika men Jämlika? Om Finländska Invandrades levnadsförhållanden enligt Levnadsnivåundersökning-*

- arna 1968, 1974 och 1981*. Stockholm: Institutet för Social Forskning.
- Leiniö, Tarja-Liisa (1995) »Invandrarnas Hälsa« i Socialstyrelsen *Invandrares Hälsa och Sociala Förhållanden*. SoS-Rapport 1995:5, s 73-118.
- Levin, Henrik (1998) »Arbetslöshet, Tillfälliga Jobb och Valfärd«. I Joakim Palme och Sten Åke Stenberg *Arbetslöshet och Valfärd*. Valfärdsprojektet, Skriftserien Nr 11.
- Oweini, Saleh och Holmgren, Anna (1999) *Folkhemmets Bakgård – Att Bana Väg för Integration i Sverige*. Stockholm: Atlas.
- SAF (1992) *Flexibilitet i Praktiken: Anställningsformer och Arbetstider*. Stockholm: Svenska Arbetsgivarförbundet.
- Schierup, Carl-Ulrik och Paulsson (1994) *Arbetets Etniska Delning*. Stockholm: Carlssons Förlag.
- Socialstyrelsen (2000) *Olika Villkor- Olika Hälsa. En Studie bland Invandrare från Chile, Iran, Polen och Turkiet*. Invandrarprojekt-Rapport 2000:3, Invandrares Levnadsvillkor 4.
- SOU (1990) *Storstadsliv. Rika Möjligheter – Hårda Villkor*. Slutbetänkande från Storstadsutredningen. SOU 1990: 36.
- SOU (1996) *På Väg mot Egenföretagande*. Bidrag till Invandrapolitiska Kommitténs Slutbetänkande. SOU 1996: 55.
- Spalloni, Bernarda Cocke (1994) »Akademikers Arbetsvillkor«. *Invandrare och Minoriteter*, Vol. 21 (3) pp. 8-11.
- Vikenmark, Stefan (2000) *Invandrarnas situation på Arbetsmarknaden 1997*. Temarapport 2000:2 från Prognosinstitutet.

